

KO ŠAVVEEST ŠOODÂI SOORVÂŠ -
Polysemisij já paronymisij sänileehâi jurgâlem
Timo Parvela Ella já skipáreh -kiirjiijn

Pro gradu -pargo
Anarâškielâ
Giellagas-instituut
Oulu ollâopâttâh
Kiidđâ 2022
Henna Tervaniemi

SISKÁLDÂS

1. LAIÐIITTÂS	1
1.1. Tutkâmuš tuávááš já tutkâmulmeh	1
1.2. Ovdebááh tutkâmušah	2
1.3. Tutkâmamnâstâh	3
1.4. Tutkâmuš rááhtus.....	4
2. TUTKÂMMETODEH.....	5
2.1. Tulkkuumeh já aiccâmeh jurgâlmist	5
2.2. Kirjálášvuotâanalyys	6
3. TIMO PARVELA JÁ ELLA-KIRJEH.....	8
3.1. Timo Parvela	8
3.2. Ella já skipáreh	9
3.2.1. Fáddá, teema já motiiv.....	10
3.2.2. Persovneh	10
3.2.3. Äigi já saje	14
3.2.4. Juonâ já huumor	14
3.3. Ella-jurgâleijei sahiittâlmeh	16
4. SÄNILEIHAH JÁ TOI TIJPPÂJYEHIM.....	17
4.1. Sänileeihâi miäruštállâm	17
4.2. Sänileikkâtijpâi jye him kielâráhtusij mielâ.....	19
4.2.1. Paronymia	20
4.2.2. Polysemia	21
5. JURGÂLMIST HITRUUVUOÐÂ JURGÂLMÂN	24
5.1. Säänist sánán jurgâlem väi heiviitem?	24
5.2. Kulttuur vaikuttâs jurgâlmân.....	27
5.3. Huumor jurgâlmist	29
6. SÄNILEIHAH JURGÂLEM	32
6.1. Sänileeihâi jurgâlmist almolávt	32
6.2. Sänileeihâi jurgâlemčuolmah	34
6.3. Sänileeihâi jurgâlemstrategiah taan tutkâmušâst.....	36
6.3.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt	36
6.3.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân.....	37
6.3.3. Lasettem.....	38

7. SÄNILEEIHÄI ANALYYS	39
7.1. Paronymisiih sänileeihah	39
7.1.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt	39
7.1.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân	43
7.1.3. Lasettem	45
7.2. Polysemisiih sänileeihah	46
7.2.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt	46
7.2.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân	51
7.2.3. Lasettem	52
7.3. Analyys čuá kánkiäsu	54
8. SUOGÂRDEM JÁ LOPPÂPUÁTUSEH	57
TUTKÂMAMNÂSTÂH, UÁNÁDÂSAH JÁ KÁLDEEH.....	64

1. LAIÐIITTÄS

1.1. Tutkâmuš tuávááš já tutkâmulmeh

Saniigijn sierâdem ađai sänileeihah láá čaabâkirjálâšvuodâ eromâš uási. Sänileeihâid puáhtá uáiniđ meid jyehi saajeest ovdâmerkkân máinusijn, televisio-ohjelmijn já sosiaallii mediast. Kielâlávtt sierâdem já ton jurgâlem lii aabâs jieijâs syergi, mast čällest já jurgâlejest lii vattum šiev huumorfiättu. Sänileeihâi jurgâlem lii hástulâš já tondiet puáhtá joba ettâđ, ete jurgâliđ máttá kii peri, mut huumor jurgâlmân taarbâs ennuv eenâb. Ko saniigijn sierâdem lii tábâhtum monnii kielân, te lii vaigâd sirdeđ sänileeihâ nube kielân nuuvt, ete meid huumor sirdoo fáárust. Kielâin láá ereslágáneh jiešvuodâh já meid kulttuur vaaigut toos, mii lii mii mielâst hävski.

Mun lam jieš kiddiistum jurgâlmist anarâškielâ uápui ääigi. Jurgâlem kiäsuttij muu meid nuuvt ennuv, ete vuolgim uápui ääigi fáárun *Tuhháát sijđod nuorâi kirjálâšvuotâ* - projektân. Anarâškielâ seervi proojeekt lâi joodoost ivij 2019–2020 ääigi já lâi *Koneen säätiö* -siäđus ruttâdem (Anarâškielâ servi ry 2022). Mun jurgâlim proojeekt ääigi muáddi nurâlduv Timo Parvela *Ella ja kaverit* -kiirjijd. Parvela kiirjijd väljejim eidu toi hitruuvuodâ tiet. Parvela kirjij huumor vuáđuduvá sänileihâid, idiomijd já karikatyyrijd. Parvela uáivihuáđđooh láá persovnliah, suu čäällimvyehi lii uáli verbaallâš já sun sierâd saniigijn ennuv.

Kielâlâš huumor, hitruuvuotâ já sänileeihah láá kuávdáš roolâst taan pro gradu - pargoost-uv. Tutkâmušân mun lam váldám fáárun paronymisijd já polysemisijd sänileeihâid *Ella ja skipáreh 1 já 2* -nurâlduváin. Paronymia kovvee saanijd, moin jienâdem já/teikkâ čäällimvyehi lii nuuvt alda nubijdis, ete ton jotelis jienâdem teikkâ luuhâm puáhtá siävuttiđ já finniđ ááigán puástuibárdâs. Polysemisii säänist vuod lii eenâb ko ohtâ merhâšume. (Palviainen 2021.) Muu jieččân fiäránij mielđ *Ella já skipáreh* -kirjij jurgâlmist váddâsumos jurgâlemčuolmah lahtojeh eidu paronymian já polysemian, moh pyehtih leđe sänileeihâin maangâ tääsist.

Tain tutkâmuššáin mun halijdâm-uv selvâttiđ, maht sãnileeihâid puáhtá jurgâliđ nuuvt, ete aalgâteevstâ huumor sirdoo meid jurgâlusân. Mun oskom, ete hitruuvuođâ lii máhđuláš siäiluttiđ meid jurgâlusâst, veikkâ tot lii-uv motomin vaigâd já váátá jurgâleijest ennuv. Puorijn luhhoin merhâšume siäilu sãnileeihâin suullân siämmáamuđusâžžân sehe algâteevstâst ete jurgâlusâst, mut tego táválávt sãnileeihâin kiävá, te teevstâ merhâšume távjá muttoo. Tutkâmušâstân halijdâm kavnâđ vástádâsâid čuávuváid koččâmušâid:

1. Magarijd strategiaid jurgâleijee puáhtá kevttiđ polysemisij já paronymisij sãnileeihâi jurgâlmist?
2. Láá-uv motomeh sãnileikkâtiijpah vaigâduboh jurgâliđ ko nubeh?

1.2. Ovdebaáh tutkâmušah

Hitruuvuođâ tutkâm aalgij tuođálávt 1990-lovo pelimuddoost, veikkâ kielâtotkeeh láá-uv lamaš ain kiddiistum paronymiast (Chiaro 2010, 2). Sãnileeihâid lii tutkâm ovdâmerkkân Dirk Delabastita (om. 1996, 1997), kote lii čáállám já nuurrâm oohân ennuv tiäđu sãnileeihâin. Sun jieš lii ovdâmerkkân juáhám sãnileeihâid kielâlávt neelji vuáđukategorian já čáállám ennuv jurgâlemmetodijd sãnileeihâi jurgâlmân. Delabastita lasseen ovdâmerkkân Delia Chiaro (om. 1992, 2010) já Salvatore Attardo (om. 2020) lává tutkâm hitruuvuođâ jurgâlem. Tai kuulmâ kielâtotkee puátusijd meid mun enâmustáá heiviittâm tutkâmušâstân.

Ritva Leppihalme (1997) lii meid tutkâm sãnileeihâid kirjestis *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Sun totká eromâšávt alluusioi jurgâlem. Pro gradu -tutkâmušah suomâkielân sãnileeihâi jurgâlmist láá porgum ennuv, mut toh láá stuorrâ uásild televisio-ohjelmij tekstiitem ađai audiojurgâlem uáinust já toin iä lah valdum huámmášumán nuuvtkin kulttuurasperkeeh. Sirpa Tyni já Seija Österberg (2007) lává tutkâm pro gradu -tutkâmušâstis, *Istukaa pulpetteihinne – Timo Parvelan Ella-kirjat ja niiden komiikka*, huumor eidu Timo Parvela *Ella*-kiirrijn. Maria Laakso (2014) lii náguskirjestis *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin*.

Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa tutkâm maangâpiälásij hitruuvuođâ párnáikirjálâšvuođâst. Taah tutkâmušah iä kuittâg addel vástádâsâid nuuvtkin hitruuvuođâ jurgâlmân.

Anarâškielâ akateemisijn uápuin jurgâlem ij lah lamaš stuorrâ roolâst já jurgâlemteoriah-uv láá viehâ uccáá (Olthuis 2014). Tääi jurgâlem lii kuittâg eidu *Tuhháát sijđod* -proojeekt áánsust lasanâm. Jurgâlemteoriast Márjá-Liisá Olthuis lii čáállám mángus 2014, mii lii *Kääntämisen käytäntöä, saamenkielen näkökulma* já Mervi Sistonen (Skopets 2013) kiedâvuš ráámmátteevstâi jurgâlem pro gradustis *Uđđâ Testament jurgâlem anarâškielân – Suomâkielâst anarâškielân – keevâtlâš pággu vâi máhđulâšvuotâ uccâ kielân*. Mudoi jurgâlem ij lah anarâškielân ennustkin tutkum, hitruuvuođâ jurgâlem ij ollágin, já taat tutkâmuš aalgât anarâškielâst meid hitruuvuođâ jurgâlem tutkâm.

1.3. Tutkâmamnâstâh

Taan tutkâmušâst mun kiävtám amnâstâhhân Timo Parvela *Ella ja kaverit* -kiirjijd suomâkielân sehe *Ella já skipáreh 1 já 2* -nurâlduvâid anarâškielân, moh láá muu jieččân jurgâlusah. Nurâlduvâin láá čuávuvááh mainâseh: *Ella ja kiristäjä* (1995), *Ella já čavgejeijee* (2021), *Ella teatterissa* (1996), *Ella teatterist* (2021), *Ella luokkaretkellä* (1997), *Ella luokkamäđhist* (2021), *Ella ja lopettaja* (1998), *Ella já lopátteijee* (2021), *Ella ja Pate* (1999), *Ella já Pate* (2021), *Ella ja Pukari* (2000), *Ella já Puošši* (2021), *Ella yökoulussa* (2001) já *Ella ijjâškoovlâst* (2021). Algâ aalgâst taah mainâseh láá almostum suomâkielân jiečânis kirjen.

Ovdâmeerhâin mun lam kiävttám čuávuváid uánádâsâid:

EKA1 = Ella ja kaverit 1

EKA2 = Ella ja kaverit 2

ESK1 = Ella já skipáreh 1

ESK2 = Ella já skipáreh 2

Mun kiävtám taan tutkâmuš analyysist jurgâlemteoria já Delabastita (1996, 1997) strategiaid sänileeihâi tutkâmân. Tutkâm ääigi munjin šoodâi meid mielân, ete jis must láá lamaš ennuv vaigâdvueđah motomij sojij peht, te vissásávt vaigâdvueđah láá lamaš meid eres *Ella*-jurgâleijein. Ton tááhust valdim-uv ohtâvueđâ jieš kirječällee Timo Parvelan já muádi *Ella*-jurgâleijeid, ete puávtáččim viärdádállâđ sunnui čuolmâid sänileeihâi jurgâlmist jieččân čuolmâid.

Taam tutkâmuš várás mun lam-uv sahhiittállâm Otilia Kovács, kote lii jurgâlâm *Ella*-rááiđu kiirjijd ungarkielân já Anna Sidorova, kote lii jurgâlâm kiirjijd ruošâkielân. Kovács jurgâlusâin vuosmuu *Ella*-kirje lii almostum ungarkielân 2010, já ton maņa sun lii jurgâlâm siämmâid kyehti nurâlduv ko mun, sehe *Ella Lapissa* já *Ella ja Paterock*¹. Meid Unkarist *Ella*-kirjeh láá ennuv luhhum já toh láá kirjeráájuin puoh enâmustáá luoihâttum kirjeh (Kovács 2021). Sidorova lii jurgâlâm *Ella*-kiirjijd ruošâkielân oovtâst nube jurgâleijein 2000-lovo aalgâst. Meid Ruošâst *Ella*-kirjeh láá valdum pyereest vuástá. (Sidorova 2022.) Sidorova lii finnim Suomâ staatâ jurgâlempalhâšume ive 2009 (Lielähti 2009).

1.4. Tutkâmuš rááhtus

Mun lam juáhám taam tutkâmuš teorieuási kuudâ uásán. Lovvoost 2 mun oovdânpuávtám jieččân tutkâmmeetood. Loho 3 lii kirjálâšvueđâanalyys *Ella*-kiirjijn. Lovvoost 4 miäruštâlâm sänileeihâid já kiedâvušâm paronymia já polysemia. Lovvoost 5 mun kiedâvušâm jurgâlem almolávt já eromášávt hitruuvueđâ jurgâlem. Lovvoost 6 mun čielgiim eenâb eidu sänileeihâi jurgâlem já oovdânpuávtám meid sänileeihâi jurgâlemstrategiaid, maid jieš lam kiävttám jurgâlusâi analyysist. Lovvoost 7 mun analyysistám amnâstuv já viärdádállâm jieččân ovdâmeerhâid eres *Ella*-rááiđu jurgâleijei čuávdusáid. Loho 8 lii suogârdem já oovdânpuávtám tast meid loppâpuátusijđ sehe adelâm lase tutkâmfáádáid.

¹ *Ella és barátai* (*Ella ja kaverit 1-3*), *Ella újabb kalandjai* (*Ella ja kaverit 4-7*), *Ella Lappföldön* (*Ella Lapissa*) já *Ella és a rock kiralya* (*Ella ja Paterock*).

2. TUTKÄMMETODEH

Tutkâmmetodij tááhust taat tutkâmuš lii kvalitatiivlâš já *maangâmetodisâš* (eng. *mixed research methods*, suom. *monimenetelmäisyys*). Tutkâmuš vuáđđun lii kirjálâšvuotâanalyys *Ella já skipáreh* -kiirijjn, mut tutkâmmetodin fáárust láá meid pelistrukturistum sahhiittâlmeh já introspektio. Taan lovvoost kuvviim täid metodijd.

2.1. Tulkkuumeh já aiccâmeh jurgâlmist

Taat tutkâmuš lii strategiai peht uáli jo tippâlâš hermeneuttisâš tutkâmuš, mon vuáđđun láá maangah metodeh. Hermeneuttisâš tutkâmuš tiädu subjektiiivlii feerim já tulkum (Koppa 2022). Hermeneuttišii tutkâmušân puáhtá lahted mangii meid introspektio ađai jieččân materiaal aicâdem, mast tastkin lii ain subjektiiivlâš aldanemvyehi. (Tieteen termipakki 2022a.) Introspektio lii meetood, mon puáhtá kevttiđ tutkâm ääigi tai ton maŋa. Táválávt tot lii totkee smiettâm jienusân, veikkâ tot puáhtá lede meid kirjálâš. Veikkâ meetood lii finnim meid ennuv kriitiik luánduttesvuodâst, tot lii ohtâ vuosmuin metodijn jurgâlmist. (Tittula & Kolehmainen 2020, 963.)

Tutkâmuš sahhiittâlmeh láá strategia tááhust pelistrukturistum. Pelistrukturistum sahhiittâlmijn siämmááh tai siämmáamuđusiih koččâmušah láá adelum jyehi sahhiittâlmist. Pelistrukturistum sahhiittâllâmaddel kuittâg lihâdemvääri, ko verdid tom strukturistum sahhiittâlmân, mast jyehi västideijee finnee koččâmušâid aabâs siämmáanáál já siämmáá oornigist. Pelistrukturistum sahhiittâlmijn sahhiittâllee puáhtá hammiđ koččâmušâid já mutted toid meid sahhiittâllâm ääigi. (Oppariapu 2022.)

Sahhiittâllâm maŋa totkee aaicâd puátusijd subjektiiivlâvt. Taat tutkâmuš puáhtá analyysmetodijn nabded meid kontrastiivlii tutkâmuššân, tastko totkee viärdádâl eres kielâid já keččâl kavnâđ iäruid já oovtlágánvuodâid (Tieteen termipankki 2022b). Viärdádâllâm puáhtá-uv nabded tergâdis metodin. Jurgâleijee čuávduusijd puáhtá verdidid ovdâmerkkân algâteekstân, eres kielâi jurgâlussáid já ovdebáid čuosâttâhkielâ jurgâlussáid. (Tittula & Kolehmainen 2020, 952.)

2.2. Kirjälâšvuotâanalyys

Kirjälâšvuotâanalyysist lii tehâlâš tubdâđ kirje kontekst já ton mielđ meid ovdâmerkkân čällee já suu eres kirjijd (Steinby 2013a, 352). Jieš kirjälâšvuotâ analyysistmist láá táválávt kulmâ uáinu. Toh láá fáddá, teema já motiiv. Fáddá lii alda juonâ já tot lohtâs ubâ mainâsân, mut piso kuittâg tuše almolii tääsist ige moonâ tađe jienâlubon. (Steinby 2013b, 63.) Fáddá lii táválávt konkreetlâš (Jääskeläinen 2022). Fáádáin ij vala kuittâg pyevti analyysistiđ maiden, mut tot lii tehâlâš analyys jeesândmist. Jis tábáhtumeh sajaduveh monnii tiätu sajan, tot lii fáádást mangii mainâstum. (Steinby 2013b, 63.)

Teema lii ain abstrakt. Nubenáál ko fáádást, teema ij eedâ ovdâmerkkân noomâid ige soojijd. Teema miäruštállâm váátá meid ennuv eenâb tulkkum ko fáádá miäruštállâm. (Steinby 2013b, 64.) Steinby (2013b, 64) mielđ teema šadda fáádást, mut kiedâvuš tom, maid fáádá peht puáhtá ettâđ maailmist. Jääskeläinen (2022) oppeet iätá, ete teema lohtâs mangii monnii čuolmân elimist. Teemah pyehtih leđe meid eenâb ko ohtâ: válduteema já uálgiteemah (Steinby 2013b, 64).

Steinby (2013b, 65) iätá, ete motiiv pelestis puáhtá puáttiđ uálgiteema alda. Motiiv lii kuittâg uáinuin puoh vaigâdumos kuvviđ, tastko ij lah tuše ohtâ vyehi kevttiđ tom. Motiiveh pyehtih leđe kirjeest eenâb ko ohtâ já toh puátih oovdân mangii já ain uđđâsist. Nubenáál ko teema, motiiv lii táválávt konkreetlâš, jo-uv tábáhtume, pirrâdâh teikkâ tingâ. Motiiv ij uážu siävuttiđ siämmáá teermân psykologiast (Steinby 2013b, 65–66).

Kirjälâšvuotâanalyysist čuávuvâžžân oovdân puátih persovneh, äigi já saje sehe juonâ. Persovneh láá mangii ulmuuh. Tááláá ääigi táválávt kiirij persovneh láá tehâluboh ko tábáhtumeh, mut tast maht persovneh láá kovvejum, láá iäruh. Engâlâš totkee E.M.Forster lii luokattállâm persovnijđ “tuolbâ” já “jurbâ” juávhoid. Oovtkiärdánávt puávtáččij ettâđ, ete tuolbâ persovneh láá ucceeb kovvejum já toh láá eenâb meid karikatyyreh, ko vuod jurbâ persovneh láá eidu maangâpiälásiih já individuaalliih. Persovnáid vaaigut meid ovdâmerkkân tot, kuás kirje lii čallum. (Táágubeht kâlden Steinby 2013b, 71–78.) Váldupersovn lii kiirijijn táválávt taggaar, kiäst lii ulme já ton ulme juksâmist sun kárttá tátulávt tâi vahâgist sierâlágánijđ soojijd já tábáhtumijđ.

Uálgispersovneh láá váldupersovnij já mainâs torvon. Persovnij kooskâst sätth leđe meid vvestivyeimih, jo-uv ulmuuh teikkâ ääših. (Heikkinen 2022.)

Mainâsij muštâleijee puáhtá leđe ohtá kirje persovnij nuuvt kočodum mun-muštâleijee, mut pyereest meid olgopiälásâš persovn, kote ij kommentist persovnij jurduid pic addel sii jiejah mainâstid taid. Kuálmád muštâleijee tijppâ lii puohtiettee muštâleijee (*omniscient narrator*), kote lii meid mainâs tábáhtumij ulguubeln, mut tobdá ubâ mainâs persovnijd já sii jurduid. (Steinby & Lehtimäki 2013, 117–121.)

Tábáhtumeh já persovneh láá kiirjijn čonnum ain tiätu pirrádâhân. Pirrádâh ij kuittâg veltihánnáá lah realistlâš saje. Mangii čaabâkirjalâšvuodâst sajeh láá keksejum teikkâ ložžâsávt čonnum monnii tiätu sajan. Äigi puáhtá siämmáánáál leđe tárkká teikkâ epičielgâsávt ettum. Mangii lohhee puáhtá kuittâg aiccâđ historjás koskâvuodâ, jis kirje čälimist lii kuullâm ääigi. Tábáhtumij pištem lohhee puáhtá táválávt iberdiđ ovdâmerkkân persovnijd já máhđulávt iveaaigijn. (Steinby 2013b, 78–79, 83–84.)

Juonâ muštâl mainâsist ucánjáhháá. Tot lii tego mainâs sraŋgâ, mast láá kiässum čuákán puoh tehálumosij ääših mainâsist vâi mainâs puáhtá iberdiđ. Juonâ lii siämmáá ääigi luándulâš já meid olâttittee. (Steinby 2013b, 87–88.) Juonâ ij kuittâg kannat leđe liijkás vaigâd lohheid, vâi tot lii älkkee luuhâđ (Tieteen termipankki 2022c).

3. TIMO PARVELA JÁ ELLA-KIRJEH

3.1. Timo Parvela

Ella ja kaverit -kirjij tyehin lii Timo Parvela, kote lii čáállám ennuv párnái já nuorâi kiirjijd. Parvela šoodâi ive 1964 Jyväskylästä. Suu vaanhimeh porgáin máttáátteijen, já sun lii jieš-uv luuhâm máttáátteijen Jyväskylä ollâopâttuvâst. (Parvela 2022.) Luokkamáttáátteijen sun poorgâi ivij 1988–1995 ääigi, mut ton maŋa sun lii álgám ríjjâ čällen (Ella-kirjat 2021).

Ive 1989 almostui Parvela vuosmuš kirje, *Poika* já tääl sust láá almostum maangâmuđusiih kirjeh paijeel 90 pittád. Kirjeh láá jurgâlum paijeel 40 kielân já toh láá finnim ennuv palhâšuumijd². Parvela kiirjijn láá rahtum meid motomeh čaitâlmeh já elleekoveh, ovdâmerkkân *Ella ja ÄF Yksi* sehe *Ella ja Paterock*. (Parvela 2022.) Sun lii meid čáállám kietâčalluu ovdâmerkkân *Taivaan tulet* -televisio-ohjelman já *Porokuiskaajan arvoitus* -juovlâkalenderân. (Ella-kirjat 2021.)

Parvela halijdi jo škoovlâst čäälliđ tagarijd mainâsijd, moin finniiččij ulmuid povvustiđ (Parvela 2022). Parvela kirjij mainâsijn hitruuvuotâ lii-uv tehálâš roolâst. Hitruuvuotâ vuáđuduvá sanijgin sierâdmân já sun kiävttá sänileehâin maŋgii elleid já tuávkki vuotâ. Tuávkki vuotâ lii kuittâg uáli jo nánnáás huumor ige suu kiirjijn lah ilgâd vuotâ, veikká motomin kale ironia. Ironia lii huumor olgospyehtim, mon tárguttâs lii táválávt aabâs ereslágán ko saanij merhâšume (om. Caven 2019; Attardo 2020, 11). Parvela ovdâkovveen lii lamaš syemmilâš talsâdeijee Olli ađai Väinö Nuorteva, kote lâi nomâlâssân čeppi sänileihâigijn já kielâlij huumoráin. Tastko Parvela jieš liikkui taggaar huumorân, te sun lii váldám tom fáárun meid *Ella*-kirjijd. (Parvela 2021a.)

Parvela čäällim lii muttum ucánjáhháá ivij ääigi. Motomeh jurgâleijeeh láá annaam suu sänileehâi jurgâlem vaigâdin, já ton tááhust Parvela uđđâsumos kiirjijn sänileehah iä lah aabâs siämmáamuđusiih ko ovdil. Motomeh sänileehah sáttih-uv tääl leđe

² Om. H.C.Anderson -kunneekirje kirjeest *Poika* i. 1989, Kaarina Helakisa -palhâšume ubâ puovtâdâsâst i. 2005, Finlandia junior -palhâšume kirjeest *Keinulauta* i. 2006 já Laivakello -palhâšume ubâ puovtâdâsâst i. 2011 (Parvela 2021b).

älkkeebeh jurgâliđ. (Parvela 2021a.) Parvela čáálá kiirjijđ vala-uv. Suu pargoskipárin láá kyehti pennuu, já nube pennuu nommâ lii Pate (Parvela 2020; 2022). Sun lii meid čáállám alnestis mainâsân *Ella ja kaverit vihdoin kolmannella*. Mainâsist sun lii kirječällee Pamo Tirvelä já sust lii peenuv, mon nommâ lii Late. (Parvela 2021c, 42). Veikkâ sust lii lamaš fiijnâ karrieer, suu uáiviášši čälimist kuittâg lii vala-uv finniđ ulmuid povvustiđ (Parvela 2022).

3.2. Ella já skipáreh

Vuosmuš *Ella ja kaverit* -kirje, *Ella ja kiristäjä*, almostui suomâkielân 1995, já ive 2022 *Ella*-mainâseh láá jo ohtsis paijeel 30 pittád. Parvela *Ella*-kirjeh láá jurgâlum paijeel 20 kielân já kirjeh láá finnim maangâid palhâšuumijđ³. Jurgâlusah še láá miánástum, ovdâmerkkân saksakielâliih *Ellah* láá vuobdum paijeel pele miljoon pittád (*Ella*-kirjat 2021).

Kirjij noomâst huolâhánnáá kirjeh iä lah tuše nieidâi kirjeh. Persovneh láá sehe kaandah ete nieidah já sij láá kiirjijn täsiárvusiuh. Skipáreh láá kirjerááidü aalgâst vuosmuu luokkaast já tääl kirjerááidü loopâst⁴ kuálmád luokkaast. Taat “kuhes” škovlâpäälgis lii meid uási kirjij huumorist. Ton lasseen huumor vuáđuduvá kiirjijn puástuibárdâssáid, sänileiháid, karikatyyrijđ já idiomijđ.

³ Ovdâmerkkân Keski-suomalaisen taaiđâpalhâšume 1990, H.C.Andersen -kunneekirje kirjeest *Ella luokkaretkellä*, Plättä-palhâšume kirjeest *Ella ja Paterock* 2005 já *Ella ja kadonnut karttakeppi* -kirjeest 2013, Pro Finlandia -miiitaal taaidâr áánsust 2019 (Parvela 2021b).

⁴ Iviđ 2020–2022 ääigi láá almostum uđđâ *Ella*-kirjeh: *Ella ja kaverit vihdoin kolmannella* (2020), *Ella ja kaverit etäkoulussa* (2021), *Ella ja kaverit papanavanassa* (2021) já *Ella ja kaverit kansankynttilöinä* (2022), moin skipáreh láá viijmâg kuálmád luokkaast.

3.2.1. Fáddá, teema já motiiv

Ella já skipáreh -kirjeh muštâleh škovlâmaailmist. Fáddán puávtáččij kuvviđ párnái já máttáátteijee koskâvuodâ škoovlâst, já teeman párnái jurdâččemvyehi já maailm iberdem sehe argâpeeivi čuolmah párnái maailmist.

Veikkâ *Ella*-kirjeh láá ennuv, mainâseh láá ain sierâ mainâseh já toid puáhtá luuhâđ meid eres oornigist ko kirjeh láá čallum. Motomijn mainâsijn lii čujottum meid ovdebáid mainâsijd, mut tot ij nuuvtkin hettee lohhee. Fáddá já teema iä muttuu kirjerááidū ääigi. Tyni já Österberg (2007, 12) miel Parvela paajeed uálgiteeman pyereest oovdân argâpeeivi čuolmâid, moh láá kiedâvuššum kiirjijn humoristlávť. Huumor lii kiirjijn “ruopsis láigi”. Uálgiteeman puáhtá muštâliđ ovdâmerkkân škovlâkivsedem, vaanhimij iäránem já oppâmvädisvuodâh. Čuolmah láá kovvejum eidu párnái uáinust, mii piäjä meid stuárráábáid lohheid hundâruššâđ aašijd.

Motiiveh kiirjijn láá ennuv. Távjá *Ella*-kirjijn motiivin kuittâg lii luokka já tot lii-uv ohtâ tergâdumos vyeimi kiirjijn. Maangah tábáhtumeh sajaduveh škoovlân já tobbeen Ela já suu skipárij luokan. Meid škovlâšiljoost lii stuorrâ merhâšume. Motiivin puávtáččij meid nomâttiđ maailm piáluštem. Tot lii Parvela párnáid tehálâš; maailm já máttáátteijee pyereestvaijeem. Motomin párnááh kuvâttâleh, ete sij láá taistâlmin ubâ maailm já ton epivuoigâdvuodâ vuástá.

3.2.2. Persovneh

Ella já skipáreh -kiirjijn váldupersovniijn láá, tego noomâst puáhtá ervidiđ, Ella já suu skipáreh Samppa, Tuukka, Hanna, Puošši (*suom. Pukari*), Tiina já Pate. Váldupersovneh láá čielgâsávt jurbâ juávhu persovneh, toh láá kovvejum ennuv já tárkkilávť, veikkâgin olgohäämi kuvvim váilu. Párnááh láá kuittâg persovnlíih, sist lii mielâttes pyeri mielâkuvviittâs já juáhâš lii jieijâslágán, mut tego Tyni já Österberg (2007, 9) ettáv, vuosmui *Ella*-mainâsij ääigi sii persovneh iä nuuvtkin iđe uáinusân mudoi ko Ela

kommentij já toimâm peht. Ella lii-uv mainâšij mun-muštâleijee, kote kovvee tábáhtumijd suu jieijâs päärnuiáinust. Laakso (2014, 137) iätá, ete mangii pärnimuštâleijee lasseen lohhee puáhtá aiccâđ párnái kirjálâšvuodâ teevstâin meid stuárráb já hárvánâm muštâleijee, nuuvt lii meid *Ella*-kiirjijn.

Ella lii viehâ vises, mut mangii eidu tot, kote ibbeerđ puástud aašijđ tâi tot, kiän toomâi peht monnii tábáhtumráiđu piäsá joton. Ovdâmeerhâst (1) sun lii jieijâs mielâst hoksám kii puávtáččij leđe čavgejeijee, já aabâs vuárdá, ete piäsá šladârđid tast ovdâskulij.

- (1) Čavgejeijee lâi máhđulávt joba kiinii mii luokkaast. Máhđulâšvuodah lijjii ennuv. Uáivi suiloi já puljârdij. Mun tuše vuordim tilálâšvuodâ mainâstid iápádâsâidân iärásáid. (ESK1, 18.)

Samppa čiäru ennuv (2) já lii “eeni kandâ”. Čiärrum itá mainâsijn aabâs jyehipiäiváliijn aašijn. Sun lii-uv koččom čiärušekkân, mut kihheen ij kuittâg tuođái kiivsed suu tast. Mangeláá kiirjijn Saampa alter ego lii Batman já sun čiähádât Batman naamar tuáhá (om. Parvela 2004).

- (2) Samppa čiäru, Hanna tiedettij.
– Mondiet? kumppi koijârdij.
– Tondiet ko Ella njielâstij suu kumi. (ESK1, 40.)

Tuukast (3) láá ubâ juávhu vuoiñâšeh, sust láá ennuv ideah. Tuukka lii nuuvt vijses, ete sust lii kevttum sääni *fietti* (nero). Mangii suu vuáváámijn láá kulmâ saje já taat lohtâs meid kirjij motiivân, maailm piäluštmân (4).

- (3) – Must lii juurdâ, Tuukka eedâi ko sun čokánij mii piävdán. Tuukka lii mist pyeremus rähtiđ vuáváámijđ. Tuukka lii fietti. (ESK2, 136.)
(4) Vuáváámist šoodâi pyeri. Tast lijjii kulmâ ceehi: Vuossâmužžân, mij lâim eeđeest. Nubbe cekki lâi vala váhá áávus, mut kuálmádin maailm piäluštuuččij. (ESK1, 117.)

Hanna lii juávhu keevâtlâš uáppee. Suu kommentijn puáhtá mangii kuullâđ iápádállâm, mut meid aabâs táválíjd argâpeeivi kommentijđ. Ohtâ tággáár komment lii ovdâmeerhâst (5), ko párnááh láá eidu smiettâm, maht hokâttállâđ lopâtteijee vierccáin

kaskoo ijjâ sii kuuvl. Hanna lii áinoo, kote eeppid, mondiet lopâtteijee ubâ halijdičij teivâdiđ vierccáin.

(5) – Mondiet lopâtteijee halijdičij puáttid koskáijjâ lippustáagu kuuvl teivâdiđ viercâ? Hanna imâštâlâi (ESK2, 24).

Puošši, mon olmâ nommâ lii Pertti, lii ain jyehti saajeest haalijdmintuárnuđ (6). Sun puátá luokan “kaskoo määđhi”, eskin kuudâd mainâsist. Kirjerááiddu ovdánem ääigi kuittâg selvân, ete sun lii tuodâi nánnáás kandâ, kote liykkoo ovdâmerkkân eehidmainásáid (om. ESK2, 149).

(6) – Pertti, mon ennuv lii kulmâ kerd kyehti? máttáatteijee kojâdij Puošist.
– Halijdah-uv, ete mun toškâlâm tuu-uv njunán? Puošši pelestis kojâdij máttáatteijest. (ESK2, 91.)

Tiina lii viehâ táválâš já mangii mainâsijn uáli uáinumettum-uv. Tyni já Österberg (2007, 25) kuittâg ettâv, ete meid Tiinast motomeh jurduuh puátih uáinusân eskin manjeláá kirjerááidust. Táválávt Tiina kuittâg lii mottoom verd ärgi (7).

(7) – Mut maid mij pyehtip porgâđ? Hanna šuáhkâdij. – Mij kárgáp, Tiina iávtuttij. (ESK2, 116.)

Pate lii mielâkiddiivâš persovn já mangii mainâsijn uáli jo stuorrâ roolâst. Pate lii juávhu káigá, kote ibbeerd puoh puástud, mut táválávt kuittâg ain vahâgist parga olmnáál (8). Távjá oro, ete Pate ij kuldâl iärásijd já sust lii monniilágán jieijâs ohjelm monâmin. Parvela lii čáállám sust meid aabâs jieijâs kirjerááiddu⁵.

(8) Vierccâ lâi máttáatteijei uáđđimvisteest. Tot lâi teivâm seengân já kolmâštum. Pate lâi kirdám seengâ oolâ já oodij ain. Pate paaldâst lâi máttáatteijee vávvá, kote tuáivui keccup Pate torvokaperist já oroi lemin uáli tuđâvâš. (ESK2, 40.)

Párnái lasseen stuorrâ roolâst lii máttáatteijee, kiäs ain tábáhtuvá já sáttojuh puohlágáneh vahâgeh. Máttáatteijee lii párnáid tehálâš, já sij halijdeh meid ain leđe suu

⁵ Pate-kirjerááidust láá vittâ uási: *Pate–viidakon kuningas*, *Pate aarresaarella*, *Paten kalastuskirja*, *Paten jalkapallokirja* já *Paten aikakirjat* (Ella-kirjat 2022).

iššeedmin, jis sii mielâst eellim lii epivuoigâdvuodâlâš máttáátteijei. Vuosmuin kiirjijn máttáátteijest finnee kove, ete sun haalijd peessâđ viehâ jotelávt ovdâskulij suu jieijâs elimist já iärun suu luokkaast (9). Mangeláá kiirjijn lohhee kuittâg hoksáá, mon kieres máttáátteijee lii uáppeidis (Parvela 2003, 6).

- (9) – Mun tarbâšâm luámu, máttáátteijee eedâi.
 – Luámu? Mithân lii lamaš škovlâ eskin vááijuv mánuppaje. (ESK1, 21.)

Uálgipersovnij kiirjijn lii ovdâmerkkân rehtor, kote lii meid Pate enni. Meid máttáátteijee kálgu lii tehálâš uálgipersovn. Mainâsijn láá mangii fáárust meid pooliseh já puálualmaah, moh puátih maangâ mainâsist selvâttiđ máttáátteijee pargoid. Monnii verd mainâsijn libžájah meid eres párnái vaanhimeh já tálualmai. Luokkaast láá eres-uv uáppeeh, mut toh láá tuše “eres uáppeeh”, tuše skippáár kuudâs lii kovvejum noomáin.

Rävisulmui olgohäämi oppeet lii kiirjijn mangii kovvejum tárkká já sii láá-uv eenâb karikatyyreh (Tyni & Österberg 2007, 10) ađai tuolbâ persovneh. Persovnij karikatyyreh láá hitruus lase kirjijđ já táválávt toh kovvejah ámáttijđ, ovdâmerkkân nissoonmälisteijee sáttá leđe ruopsâd já styeres, pooliseh lijkkojah herskuid já máttáátteijein lii hyenes pälkki (10). Návt rävisulmui karikatyyrijn láá fáárust meid ennuv stereotypiah (Tyni & Österberg 2007, 29).

- (10) – Mut kost tun finnejih ruudâ uástiđ nievt mangâ lahcâjienâ? kojâdâlâi poolis. – Mun ostim taid jieččân mielâtemes stuorrâ máttáátteijee palhijn, eedâi máttáátteijee, já talle poolis, máttáátteijee já puoh pirrâsân čokkânâm rävisulmuuh povvustii. Tot lâi mii mielâst komálâš. (ESK2, 140–141.)

Máttáátteijee já suu káálgu persovneh iä lah távalij nisonij já almai stereotypiah pic toh láá vvestikeejih. Máttáátteijee moovtâsk ennuv aašijn já suu mielâ muttoo távjá. Sun lii meid uáli “ivnááš” persovn, kote motomin meid vuástálist ohtsâškode normij vuástá (Tyni & Österberg 2007, 31–32). Oppeet máttáátteijee kálgu lii jiärmáá já sun lii eenâb keevâtlâš pargoin já saaniijn. Mangii lohhee smiättá, ete sun lii áinoo jiärmálâš rävisolmooš ubâ kirjerááidust (Tyni & Österberg 2007, 35).

3.2.3. Äigi já saje

Ella-kiirjijn iä lah mainâstum iveh, mut kirjeh láá čallum kuhheeb period ääigi, mon lohhee huámmáš motomijn soojijn. Mainâsijn puáhtá uáiniđ ovdâmerkkân šrangâpuhelimijd (om. ESK1, 24) já maŋeláá CD čuojânâsâid (Parvela 2003, 31), uđđâsumos kiirjijn fáárust lii meid koronaäigi (Parvela 2021d). Ääigi jottáám huámmáš kiirjijn pyeremustáá kesiluámust (om. ESK2, 7), mut mudoi tábáhtumeh kirjerááiđust pyehtih tábáhtuđ masa kuás peri já uánihis ääigi siste. Párnái oovijd Parvela ij maainâst, mut sij láá 1–3 -luokkaast ubâ kirjerááiđu čoođâ.

Kirjij pirrâdâh ij lah čonnum čielgâsávt mongin tiätu sajan ađai ton tááhust kirjij kulttuur lii viehâ älkkee heiviittiđ masa kuus peri Suomâst. Maŋeláá kiirjijn, tuše *Ella Lapissa* -mainâsist Ella já skipáreh láá Kittâlist (Parvela 2003, 14). Škovlâ lii tábáhtumesoojijn tehálâš roolâst, mut tot-uv lii kovvejum viehâ almolávt. Lohhee puáhtá kuittâg nabdeđ uccâ aašijn, ete Ela já skipárij škovlâ ij lah meendu styeres. Tyni já Österberg (2007, 11) mielđ tábáhtumesaijeen lii tuše škovlâpirrâdâh, párnái perrui eellim ij lah kiirjijn nuuvtkin kovvejum. Jieš lasettiččim kuittâg tergâdis sajan máttáátteijee pääihi, ko tobbeen párnááh tyelli tälli elâččeh (om. ESK1, 26).

3.2.4. Juonâ já huumor

Ella já skipáreh -kirjij juonâ vuáđuduvá ennuv eidu máttáátteijee já párnái koskâvuotân. Párnááh láá párnááh. Máttáátteijee vuod lii váhá oovtkiárdán já suu eellimpargon lii máttááttiđ, veikkâ siämmáá ääigi sun keččâl patâriđ párnáid kuus peri jo kiergân. Máttáátteijest ij ain finniigin čielgâs, ete haalijd-uv sun peessâđ iärun párnáin vâi ij. Suu huumor lii mangii meid ironisâš, já huumor kiirjijn šadda ennuv eidu máttáátteijee tooimâi já kommentij peht. Pyeri ovdâmerkkâ (11) máttáátteijee huumorist lii, ko sun luokkâmääđhist västid linjâšautovyeijei. Linjâšautovyeijee lii eidu ettâm, ete sust lii lamaš mielâttes hitruus reissu já ete sun kaadâšt máttáátteijei pargo.

(11) – Lah-uv tun kuáassin smiettâm fakir pargo? Tun vissásávt lijkkuuččih toos: säggimatoh, iilah já ton tagareh, máttáátteijee pahudij. (ESK1, 97.)

Máttáátteijee kálgu máttá rávhuđid kállás, mut motomin sungin ij killáá máttáátteijee stuorrâ njäälmi já vuáváamijd. Talle hitruuvuotâ šadda meid parâkode koskâsijn aášijn tego ovdâmeerhâst (12).

(12) Viehâ jotelávt čielgâi, ete máttáátteijee maatiij tuše oovtâ pitá. Ko sun lâi suáittám tom mijjân kutnubálovváád keerdi, te máttáátteijee kálgu maacâi. Mij váhá povvustijm, ko sun vistig leškij káánu tievâ čääsi máttáátteijee uáiván já vaaldij talle sust haidar. (ESK2, 148.)

Motomin *Ella*-kirjij tábáhtumeh sáttih leđe viehâ absurdliih veikkâ tábáhtumeh finniiččii aalgâ aabâs argâpiäiválij tábáhtumijn. Táválávt kirjij hitruuvuotâ šadda kuittâg mangii aabâs tilekomiikast. Tyni já Österberg (2007, 44–45) ettâv, ete tilekomiik *Ella*-kiirjijn tuáimá táválávt muotâpálluminstârâin. Miinii aášijd ovdán já stuáru, jo-uv uccâ ääigi siste teikkâ jobá nuuvt, ete tile ovdán ubâ maainâs ääigi. Ovdâmerkkâ (13) mainâsij tilekomiikast lii, ko puoh eres párnááh pic Pate láá vyelgimin kesileeirân. Pate pelestis lii vyelgimin Jari Kurri -jienâskiärruleeirân, mut lii šoddâm siämmaá linjâšauton iärásijijn.

(13) – Tijepped kal puástu linjâšautost, Pate eedâi mijjân. – Taat linjâšauto mana Jari Kurri -jienâskiärruškoovlân.

Tuukka pelestis ervidij, ete jienâskiärruškoovlân lâi lamaš monâmin tot nubbe linjâšauto taan auto paaldâst. Tot lâi jo vuálgám já ton sáátust puohâin lijjii lamaš jienâskiärrumailah. (ESK2, 8.)

Ella-rááiđu huumor lii oovtkiárdán já šievtátulâš, mii povvâstut maangâahasijd. Kirjeráiđu lii-uv šiev ovdâmerkkâ crossover-kirjalâšvuodâst. Crossover-termâ kovvee kiirjijd, maid párnááh já rävisulmuuh pyehtih luuhâđ oovtâst, mut meiddei jiečânis, ige crossover-kiirjijn veltihánnáá lahkin ahejuávku räijejum nuuvt čielgâsávt (om. Laakso 2014, 39). Rävisulmuid já stuárráábáid lohheid teevstâin láá ennuv ovdâmerkkân *alluusioh*. Alluusio lii sänileikkâ, mii sierâd kielârâhtus lasseen ulmuu mielâkuvijijn (om. Leppihalme 1997). Ovdâmerkkân (14) ko Samppa čielgee iärásáid, maht sun lii uáinám televisiost ohjelm X-viiljâš. Tot lii alluusio televisio-ohjelmân *X-files*.

(14) – Mun oinim ohtii televisiost “The X-viiljâš” (ESK2, 98).

Ääših ovdáneh *Ella*-mainâsijn viehâ jotelávt, veikkâgin jieš äigi jotá párnái elimist hitásávt. Tyni já Österberg (2007, 47–48) mielđ pärnilohheid lii-uv tehálâš, ete *Ella*-kirjij huumor ovdán jotelávt já rävisulmuid láá viicih ovdâmerkkân parâkode miäldâsijn aašijn.

Tot, ete kirjij muštâleijee lii pärni, vaaigut meid kirje juonân humoristlâvt. Párnááh iä tieđe puoh aašijd, já táválávt puástuibárdâsah šaddeh eidu tast. Mangii puástuibárdâsah šaddeh polysemisijn saaniijn teikkâ paronymiain já taah láá motomin meid sajeih, moh lekkâseh eenâb tuše stuárráábáid lohheid, ko párnááh iä veltihánnáá hoksáá saaniij maangâid merhâšuumijd. Puástuibárdâsah vaigutteh táválávt meid ubâ kirje juonân.

3.3. Ella-jurgâleijei sahhiittâlmeh

Mun lam sahhiittâllâm taan tutkâmušân Timo Parvela sehe kyehti *Ella*-jurgâleijee, Otilia Kovács já Anna Sidorova. Sahhiittâlmeh taan tutkâmušâst láá porgum ivij 2021 já 2022 ääigi uásild šleđgâpostáin (Parvela) já ZOOMist (Kovács já Sidorova). Kuohtuid jurgâleijeid mun lam lamaš ohtâvuodâst meid šleđgâpostáin, já ovdâmerkkân kojâdâm motomijd aašijd tärhibeht taan tutkâmuš ääigi.

Kuohtuin jurgâleijein mun lam kojâdâm eidu tágárijd sänileehâid, moi jurgâlmist sunnust láá lamaš enâmustáá háástuh sehe lam muštâlâm sunnui jieččân háástuin jurgâlemprooses ääigi. Introspektio lii lamaš tutkâmušâstân tehálâš roolâst, tasko ubâ amnâstuv kuávdáást láá muu jieččân jurgâlusah. Tutkâmušâstân mun lam viärdádállâm jieččân čuávdusijd uánihávt Kovács já Sidorova čuávdusáid.

4. SÄNILEEIHÄH JÁ TOITIJPPÄJYEHIM

Taan lovvoost mun kiedâvušâm sänileeihâid já toi miäruštâlmijd. Aalgâst kuvviim uánihávt, mii lii sänileikkâ já maht taid puáhtá jyehid. Tastko mun tuudhâm eidu sänileeihâi jurgâlem kirjálâšvuodâst, te jiem taan tutkâmušâst vuáju ollágin sänileihâid, moh láá njálmálávt ettum.

4.1. Sänileeihâi miäruštállâm

Taan tutkâmušâst anam sänileikkân verbaallâš sierâdem teevstâst. Anarâškielâst teermâ *sänileikkâ* lasseen lii motomin kevttum termâ *sänisierâ*, mut virgâlâš miäruštállâm sänileikkân ij anarâškielâst lah. Anarâškielâ sääni *sänileikkâ* lii-uv lovnâsäani suomâkielâ säänist *sanaleikki*, mii lii viehâ vijdes termâ, já toos láá kielâutkâmsyergist rekinistum maangâmuđusiih sänisierâdmeh. Engâlâškielâst sänileeihâ miäruštállâm lii täärhib. Sääni *pun* lii alda muu miäruštállâm ko tot táargut táválávt taggaar kielâlâš sierâdem, mii vuáđuduvá eidu kielâ luándulii epičielgâsvuotân, ovdâmerkkân homonymian, polysemian tâi paronymian (Oxford Reference 2022). Taan tutkâmušâst termâ *sänileikkâ* puáhtá kuittâg tárguttiđ meid engâlâškielâ vijđâsub teermâ *wordplay*, tastko toos puáhtá rekinistiđ meid ereslágánijd kielâlâšsierâdmijd tego ovdâmerkkân ironia já alluusio (om. Chiaro 1992). Engâlâškielâ teermâst *joke* kiävtám sääni *vicci*, mii vuod spiekâst teermâst *pun* tast, ete ko viici tárguttâs lii ain šoddâdiđ huumor, sänileikkâ puáhtá leđe viici uási teikkâ tuše reetoorlâš vyehi teevstâst (Writing explained 2022).

Sänileeihâst puáhtá leđe tuše ohtâ sääni teikkâ eenâb já ton tárguttâs lii finniđ lohhee teikkâ kuldâleijee povvustiđ (om. Chiaro 1992, 4). Huumor šadda táválávt tast, ete tain saanijn lii eenâb ko ohtâ merhâšume (om. Alexieva 1997, 137). Veikkâ sänileeihâ juurdâ vuáđuduvá saanij maŋgáid merhâšuumijd, te ovdâmerkkân Alexieva (1997, 138) paajeed kuittâg jurduu, ete tuodâi mij kolgâččijm uáiniđ meid sänileeihâ tuáhá. Sänileeihâ ibbeerdmân vaigutteh talle meid ulmui tiäđuh já fiäráneh.

Veikkâ sänileikkâ lii mangii eidu huumor olgospyehtim, te sänileeihâst sáttá leđe meid fáárust ovdâmerkkân ennuv ironia já ilgâdvuotâ-uv. Kielâtotkei sänileeihâi miäruštállâm čuolmâid kuittâg kovvee pyereest tot, ete ovdâmerkkân Henrik Gottlieb (1997, 209) ij ane ironia ollágin sänileikkân. Mun jieš lam tutkâmušâstân oppeet rekinistám ironia siisâ meid sarkasm, ko tom puáhtá uáiniđ ironia vyelikategorian (Suomisanakirja 2022).

Huumor teikkâ ironia lasseen sänileeihâin pyehtih leđe meid eres merhâšumeh, sänileeihah pyehtih teekstân meid ovdâmerkkân riitmâ. Sänileeihâin puáhtá vuod kiddiđ lohhee huámmâšume teekstân (Veisbergs 1997, 159). Táválávt sänileikkâ lii meid čonnum čovgâsávt kielân já kulttuurân, veikkâ tot ij liččiigin verbaallâš sierâdem, já tot vuod vaaigut toos, maht ulmuuh reagisteh sänileihâid (om. Chiaro 1992; Veisbergs 1997; Alexieva 1997). Ađai sänileeihah láá mangii idiomaatliih já iberdetteevuotân vaaigut meid tot, maht lohhee tobdá algâteevstâ kulttuur.

Sänileeihâin láá idiomij lasseen meid mangii alluusioh já toh lohtâseh távjá kielân já kulttuurân. Kielâliih já pragmaatliih aspekteh kulttuurij ohtâvuodâst vaigutteh jurgâlmân, tastko idiomij teikkâ alluusioi motiiveh pyehtih leđe aaiabâs eresnâlásiih algâteevstâst já čuosâttâhkielâkulttuurist (Leppihalme 1997, 14). Leppihalme (1997, laiđiittâs) kuittâg muštoto, ete láá meiddei alluusioh, maid puáhtá iberdiđ kulttuurij paijeel-uv. Sun addel taggaar ovdâmeerhâ, mast enni vuárdá aalgâs pááikán, ko alge lii lamaš lappasist. Ko “*prodical*” vijnmâg puátá pááikán, te “*mother promise slaughter the fatted calf*”. Taat alluusio lohtâs tiäđust-uv Rámáttân. Siämmáš alluusio puávtáččij leđe suomâkielân ovdâmerkkân (15):

(15) “Kyllä routa porsaan kotiin ajaa” (puáris syemmilâš eđâldâh).

Kielâtotkeeh láá juáhám sänileeihâid jieškote-uvlágán juávhoid sehe tijnpâi ete kielâráhtusij miel. Sänileeihâi tärhis miäruštállâm lii kuittâg vaigâd, já maangah kielâtotkeeh láá ettâm, ete čielgâ raijim ij pyevtigin porgâđ. Delabastita (1997, 2) iätä joba, ete motomeh totkeeh láá luoppâm ollásávt sänileeihâi tärhis miäruštâlmist. Jieš-uv mun lam taan tutkâmuš ääigi iberdâm, ete sänileeihâi raijim ollásávt lii masa máhđuttem. Maangâin sänileeihâin láá elementeh siämmáš ääigi maangâ juávhust.

Liijkás tárhis raaijim já miäruštállâm taħa sänileeihâi jyehimist vaigâd iberdiđ. Liijkás ruávis kategorisistem vuod taħa tom, ete puoh sänileeihâi elementeh iä puáđi uáinusân šlajättálmist. (om. Delabastita 1997.) Čuávuváá lovvoost čielgiim kuittâg oovtâ vyevi jyehiđ sänileeihâid.

4.2. Sänileikkâitjipâi jyehim kielâráhtusij mielđ

Delabastita (1996, 130) lii juáhám sänileeihâid kielâráhtusij mielđ neelji uáivikategorian: **fonologisiih ráhtuseh, leksikaalisiih ráhtuseh (polysemia já idiomeh), morfologisiih ráhtuseh já syntaksisiih ráhtuseh**⁶. Čuávuvâžžân mun kuvviim kyevti täin juávhuin, fonologisij já leksikaalisij ráhtusij juávhuid, tastko eidu toħ láá muu tutkâmuš tááhust tergâdeh.

Fonologisiih ráhtuseh. Fonologisij ráhtusijn koččâmušâst lii siämmaásullâsij *foneemijgijn* sierâdem. Pustaveh sättih leđe saanijn identliih teikkâ tuše alda nubijdis. Taan juávkun kuleh ovdâmerkkân puoh paronymisiih sänileeihah sehe alluusioh. Delabastita (1996, 130) maainâst ovdâmerkkân (16):

(16) *Love at first bite (love at first sight).*

Leksikaalisiih ráhtuseh

a) polysemia. Polysemisiih säänih láá jyehi kielâst jieškote-uvlágáneh. Toin láá siämmaá semantlii aalgâst huolâhánnáá eres merhâšumeh. Delabastita (1996, 130) mielđ polysemisâš sänileikkâ puáhtá leđe ovdâmerkkân (17–19):

(17) *Bilingualism: tongues meeting in lovers' mouths.*

(18) *What's this that got a heart in its head? A lettuce.*

(19) *Surfers do its standing up.*

⁶ Delabastita eng. šlajättállâm: Phonological and graphological structure, lexical structure (polysemy, idiom), morphological structure and syntactic structure.

b) idiomeh. Puoh kielâin láá idiomeh, moh láá šoddâm saanij kevttimist. Delabastita (1996, 130) iätá, ete idiomijn lii meid čuosâttâhkielâst historjálâš já kulttuurlâš uáinu, já merhâšume puáhtá árvustállâđ sehe kirjálávt ete idiomaatlávt. Sun addel ovdâmeerhâ (20) sänileeihâst, mii siskeeld idiomi:

(20) *Britain going metric: give them an inch and they'll take our mile.*

Veikkâ Delabastita jyehim lii viehâ čielgâs, ij tomgin pyevti kevttiđ aabâs čuolmâttáá. Tego ovdil lâi saahâ, te sänileeihâi jyehim lii vaigâd, já totkeehkin iä lah ain tiättám, maht taid kolgâččij jyehiđ. Kategoriaid puáhtá jyehiđ meid vyelikategoriaid (Delabastita 1996, 128), ja oovtâ sänileeihâ siste pyehtih leđe eenâb ko tuše oovtâ juávhu ráhtuseh. Delabastita (1996, 128) miel sänileeihâin kuittâg láá táválávt neelji tiijpâ: *homonymia*, *homofonia*, *homografia* já *paronymia*⁷. Tai neelji tiijpâ häämih já merhâšumeh iteh mangii sänileeihâin.

Veikkâ sänileikkâtiijpah láá ennuv, te taan tutkâmušâst kuávdáš roolâst láá kuittâg paronymisiih já polysemisiih sänileeihah. Táválávt sänileikkâ vuáđuduvá-uv eidu homonymisij tâi polysemisij saanij oolâ (om. Delabastita 1996; 1997; Chiaro 1992). Tágárijn sanijgijn lii älkkee sierâdiđ nomâlâssân kielâst, moin tekstâ lii čallum, jurgâlmist taah sänileeihah láá kuittâg toh, moin jurgâleijest láá enâmustáá háástuh. Čuávuvâžžân muštâlâm-uv uánihávt paronymiast já polysemiast sänileeihâin.

4.2.1. Paronymia

Paronymia kovvee saanijd teikkâ foneemijd, moin láá ohtâvuodah jiennâdmist teikkâ čälimist. Saanij jotelis jienâdem finnee ááigán puástuibárdâs. (Tieteen termipankki 2022d.) Veisbergs (1997, 160) kovvee, ete paronymisâš sänileikkâ lii tego pittâspellâ, mon selvâtem lii siämmást jumppá vuoiñâšáid. Paronymia ibbeermân lohhee taarbâš meid mottoom verd tiäđu kontekstist, ton tááhust tot lii meid pragmaatlâš ige tuše

⁷ *Homonymy, homophony, homography já paronymy.*

semantlâš. Paronymisijd saanijd puáhtá uáiniđ veikkâ máinusijn (Veisbergs 1997, 160). Ovdâmerkkân (21) muáddi ive tassaš lái čuávuvâš suomâkielâlâš televisiomááinus:

(21) Nissoon huikká uuvšâ tyehin “*avaa ovi! avaa ovi!*” já almai peevdi paaldâst kulá “*avaa hovi*” , mut ij uáini nissoon já leehâst vuástápakkeet mon merkkâ lii Hovi (Valio 2022).

Paronymiast puáhtá kevttiđ pyerrin eidu kielâ luándulii epičielgâsvuođâ (*om. ovi-hovi*), já paronymisij sanijgijn lii-uv viehâ älkkee sierâdiđ, jis máttá kielâ pyereest. Paronymia addel-uv rijjâvuođâ sanijgijn sierâdmân teevstâst. Saanijd ij talle taarbâs keksid synonymiad ige maangâid merhâšuumijd. Lii tuárvi, ete säänih láá tuše alda nubijdis. Attardo (2020, 190) mielâst lii kuittâd uáli jo tergâdis koččâmuš, ete mon ennuv saani merhâšumeh pyehtih iärániđ, vâi lohheeh já jurgâleijeeh pyehtih hoksáđ paronymisii sänileeihâ. Toos ij lah olmâ vástádâs. Meid muu amnâstuvâst motomeh paronymisiih sänileeihah láá älkkeeh huámmášiđ, ko oppeet motomijn sänileeihâin ohtâvuotâ paronymisii sänileikân lii viehâ hiäju.

Motomijn kielâin paronymiain lii älkkeb sierâdiđ ko motomijn eres kielâin. Delabastita (1996, 135) miel paronymia lii sänileeihâin älkkeb jurgâliđ, jis algâ- já čuosâttâhteevstâ kielah láá hylkkikielah. Sänileeihâ puáhtá táválávt talle jurgâliđ aaibâs uccáá muttemáin.

4.2.2. Polysemia

Polysemisijn saanijn lii eenâb ko ohtâ merhâšume, já merhâšumeh láá meid táválávt ain kiddâ kontekstist, mast toh láá mainâstum (Leino 1993, 121). Ađai polysemia sierâd sanijgijn semantlâvt. Polysemisiih säänih láá kielâ rigesvuotâ, já jyehi kielâst polysemisiih säänih láá ain jieškote-uvlágáneh. Delabastita (1996, 135) kuittâg nággee, ete meid polysemisâš sänileikkâ lii älkkeb jurgâliđ, jis kielah láá suhâliih koskânis.

Čälimist polysemisijgijn sanijgijn lii viehâ älkkee já hitruu sierâdiđ. Tastko tagarijn saanijn láá kuittâg lijjemerhâšumeh, te tast šaddeh kulttuur- já kielâčuolmah. Saanijn puáhtá

leđe siämmáálágán vuáđumerhâšume, mut siämmáá ääigi saanijn láá meid eres merhâšumeh, moh láá čiähusist, jis lohhee teikkâ jurgâleijee ij taid uáni. Ovdâmeerhâid (22) já (23) mun lam jieš keksim. Ääši ohtâvuodâst puáhtá uáiniđ, láá-uv ovdâmeerhâ (22) *näävlih* tiingah, moh láá seeinist kiddâ vâi almai suhâpelorgaaneh. Siämmáánáál ovdâmeerhâ (23) *säppi* puáhtá merhâšiđ juhâmuš teikkâ ulmuu sisorgaan.

(22) Láá-uv tääbbin stuorrâ *näävlih* finnimnáál?

(23) Must lii *säppi* nuuhâm.

Taan tutkâmušâst mun lam váldám polysemisij saanij juávkun meid motomijd idiomaatlíjd saanijd, tastko motomin idiomaatlâš sääni sáttá leđe kevttum nuuvt, ete tom puáhtá anneeđ polysemisâžžân. Idiomi ko puáhtá leđe tuše ohtâ sääni, teikkâ ohtâ sääni puáhtá leđe tiätuohtâvuodâst idiomaatlâš (om. Idström 2015; Cooper 1986; Veisbergs 1997), ovdâmerkkân suomâkielâ sääni *puuma* puáhtá merhâšiđ kissáellee lasseen meid nissoon, kote lijkoo nuorâ almaid. Idiomi lii tánávt meid čuosâttâhkulttuur sanijijn sierâdem semantlávt.

Kielâtieltust idiomi lii miäruštállum nuuvt, ete tot lii eenâb ko sääni, mut ucceeb ko ceelhâ, já tom ij pyevti miäruštállâđ tuše saanij merhâšuumij peht (Tieteen termipankki 2021). Veisbergs (1997, 156) miel idiomi lii meid stäđis saanij kuálus, moin merhâšume sirdoo ollásávt tâi tuše uásild. Ađai idiomij merhâšumeh láá siämmáánáál ohtâvuodâst ton kielân já kulttuurân, moin já mon ohtâvuodâst toh láá mainâstum ko polysemisiih säänih-uv.

Polysemisiih säänih láá viehâ alda meid homonymisijd saanijd, já taid ij ain pyevti čielgâsávt iäruuttiđ nubijnis (om. Delabastita 1997; Palviainen 2021). Ovdâmerkkân Delabastita (1996, 1997) ij ollágin iäruuttâl polysemia já homonymia nubijnis, pic áruvstâl polysemia homonymia vyelni. Ruávis räaji lii kuittâg tot, ete ko polysemiast lii koččâmuš säänist, mast láá eenâb ko ohtâ merhâšume, te homonymiast lii koččâmuš kyevti sierâ säänist, moh sojeh eresnáál já moh láá sierâ säänih, mut moh láá siämmááhámásiih (Palviainen 2021). Ovdâmerkkâ anarâškielâ säänist, mii lii homonymisâš, puávtáččij leđe veikká sääni *vuástá*. Tot meerhâš mielhist rahtum fiskis purrâmuš (*vuás'tá, vuástáh*),

mut siämmáá ääigi tot lii postpositio (*vuás'tá*), mon puáhtá kevttiđ ko kiinii lii eres mielâst. *Vuástá*-sääni jienâdem lii ain lamaš taan tááhust vaigâd uđđâ kielâsárnoid. Suomâkielâ sääni *kuusi* sojá oppeet eresnáál talle ko lii koččâmuš muorâst (*kuusen*) já talle ko koččâmuš lii numerist (*kuuden*). Tärhis raajim ij lah kuittâg aabâs nuuvt älkkee. Motomin polysemisâš sääni lii puáhtám leđe aalgâst homonymisâš (om. Leino 1993, 121). Mun jiem taan tutkâmušâst kuittâg tađe eenâb kuvvii homonymia, tastko tot ij lah muu tutkâmuš tááhust tehálâš. Muu amnâstuv ovdâmeerhah láá nomâlâssân puoh polysemisiih.

5. JURGÂLMIST HITRUUVUOĐÂ JURGÂLMÂN

Jurgâlmist láá maangah teoriah. Taan lovvoost mun kiedâvušâm mottoom verd toos hiäivulijd teoriaid, tastko muu tutkâmuš várás lii tehálâš selvâttid, maht huumor sirdoo sänileeihâi jurgâlmist. Muu pargo tiäduť kuittâg eenâb eidu huumor jurgâlem já huumorelementijd sänileeihâin.

5.1. Säänist sáánán jurgâlem vâi heiviittem?

Ij lah aabâs siämmáá, maht teevstâid jurgâl. Jurgâleijee puáhtá vaiguttiđ ennuv lohhei. Jurgâleijee pargon lii sirded algâteevstâ jurduu čuosâttâhkielân já tánávt meid ovtâstittiđ lohhee kielâ já jurdâččemmaailm. Jurgâlum teevstâ iberdetteevuotân vuod vaaigut algâtekstâ, lohhee äppi tulkkud teevstâ já tot, mon pyereest jurgâleijee jurgâl. Jurgâleijest lii-uv máhđulâšvuotâ jo-uv älkkeedittiđ teevstâ luuhâm teikkâ toohâđ tom vaigâdubbon. (Taivalkoski-Shilov 2020, 127–128.)

Kielâtotkein láá maangâlágáneh teoriah tast, maht jurgâlem kolgâččij tábáhtud. Jurgâlmân vaaigut meid ovdâmerkkân tekstâšlaajâ (om. Tittula & Kolehmainen 2020, 943). Äššiteevstâ jurgâlem lii aabâs eres pargosyergi ko čaabâkirjálâšvuodâ jurgâlem. Jurgâlem puávtáččij kuittâg jyehid ruávásávt kyevti juávkun: säänist sáánán jurgâlussáid já heiviitmäid. Säänist sáánán jurgâlem lii kuittâg tego transkoodam ađai maašinpargo, mast pustavij sajan láá pieijum säänih čuosâttâhkielâst. Jiešalnees tággáár jurgâlmist ij pyevti kuáassin finnid čuosâttâhteevstâst siämmáá árvusii ko algâteevstâst. (Leppihalme 1997, 18.) Jurgâlemsyergi lii meid muttum ennuv majemui iheluvij ääigi. Ko ovdil jurgâlem lii-uv lamaš tuše saanij piejâm saanij sajan, te tääl mij kolgâp moonnâđ jurgâlmist eenâb saanij já celkkui siisâ (Leppihalme 1997, laidiiittâs). Jurgâlem ulme vaaigut meid toos, maht kalga jurgâlid. Taan tutkâmuš ulmen lii sänileeihâi jurgâlem, já ton tááhust muu teoriauási tiäduť nomâlâssân heiviittem jurgâlusâst.

Jurgâleijee tehálâš pargon lii irâttiđ siäiluttiđ algâteevstâ já jurgâlus alda nubijdis (Bassnet 1995, 41), mut heiviittem ij pyevti avalávt karved. Ton tááhust ovdâmerkkân

Reiss já Vermeer (1984, 24) naggiv, ete jo aagij miel jurgâlmist lii kolgâm tuhhiittid tom vuáđučuolmâ, ete tuše motomáid algâteevstâ aspektáid puáhtá kavnáđ čielgâ vastuid. Motomeh eres-uv totkeeh láá arvâlâm, ete jurgâlem lii ain heiviitem (Reiss & Vermeer 1984, 33; Attardo 2020, 351; Vehmas-Lehto 2002, 12) já ovdâmerkkân joba kevttimravvuid lii máhđuttem jurgâliđ aabâs säänist sáánán (Reiss & Vermeer 1984, 33). Njuolgist säänist sáánán jurgâlusâst loppâpuáđus-uv lii mangii vaigâd luuhâđ (om. Olthuis 2014, 6; Reiss & Vermeer 1984, 24).

Jurgâlem lii jyehi tááhust ennuv heiviitem, nuuvtko mij pyehtip uáiniđ. Motomin jurgâlusâst kalga heiviittid eenâb. Jis jurgâleijee kalga heiviittid já hammid teevstâ uđđâsist iberdetteevuođâ tiet, te sun kalga meid smiettâđ celkkui haamijd já merhâšuumijd. Jis toid ij pyevti čuávdiđ siämmást, te kalga valjid, kuábáš lii tehálub. (Ingo 1990, 24.)

Ingo (1990, 142) paajeed jurgâleijee tehálumos pargon merhâšuumij selvâtem tärkkilávt, já meid Reiss já Vermeer (1984) miedettává, ete teevstâ merhâšume lii kuávdáš äšši, mon jurgâleijee kalga finniđ ovdâskulij meiddei lohheid. Jurgâleijee ulmen kolgâččij-uv leđe tot, ete lohhee ibbeerd kielâ ucemuid-uv merhâšuumijd, moh láá teevstâ siste (Drews 2022). Leppihalme (1997, 16–21) paajeed-uv lohhee stuárráámmu roolân jurgâlmist. Lohhee kolgâččij leđe tot uáiviäšši, kiän várás jurgâleijee jurgâl. Jis oppeet jurgâleijee ij jieškin ibbeerd merhâšuumijd, te jurgâluskin ij luhostuu, já talle jurgâlem lii máhđuttem (Jänisniemi 2010). Vâi jurgâleijee puávtáččij sirded teevstâ jurduu lohheid, te sun kalga-uv mättiđ algâteevstâ kielâ pyereest (om. Vehmas-Lehto 2002, 12).

Veikkâ jurgâleijee kalga mangii hammid teevstâ luándulii kielâ já iberdetteevuođâ tááhust, te pyeri jurgâleijee ij lääppit maiden pic tekstâ lii tuše ereslágán ko algâteekstâ (Reiss & Vermeer 1984, 36). Reiss já Vermeer (1984, 21) pajedává algâteevstâ áarvu siäiluttem jurgâlusâst, veikkâ tekstâ lii ereslágán, ton árvu kuittâg siäilu. Jurgâlus *skopos*, ađai ulme lii uáiviäšši. Tot, maht toos piäsá, ij lah nuuvtkin teháláš – jurgâlus kalga tuše leđe pyeri já ekvivalensist algâteekstân. (Om. Reiss & Vermeer 1984; Vehmas-Lehto

2002, 92.) Ekvivalens meerhâš-uv tom, ete algâtekstâ lii jurgâlum čuosâttâhteevstâ miäldásávt (Attardo 2020, 345).

Jurgâlus lii ideaallâš, jis jurgâlem lii tábáhtum nuuvt, ete sehe algâkielâst ete čuosâttâhkielâst láá kavnum čielgâ vastuuh já teevstah láá siämmáá-árvusiuh. Tot kuittâg harvii luhostuvá jyehi tääsist, ko kielah láá sierâlágáneh. (Attardo 2020, 345.) Jurgâleijee puáhtá iberdiđ teevstâ ekvivalens maangânáál. Tot puáhtá tárguttiđ jo-uv kielâlijd elementijd, merhâšuumijd teikkâ teevstâ ulme, jo-uv algâteevstâst teikkâ jurgâlusâst. Jurgâleijee ij veltihánnáá kuittâg taarbâš kevttiđ siämmáid haamijd já saaniid ko algâteevstâst, vai algâteevstâ juurdâ sirdâšuvá. (Tieteen termipankki 2022e.) Jurgâleijee juksá ekvivalens, ko sun lii pissoom nuuvt alda algâteevstâ ko tot lii máhđulâš (Attardo 2020, 345).

Ekvivalens puáhtá jyehiđ kyevti uásán: formaallii já dynaamisii ekvivalensin⁸ (Táágubeht kâlden Ingo 1990). Formaallâš ekvivalens haalijd siäiluttiđ meid algâteevstâ häämi nuuvt, ete ovdâmerkkân idiomeh já eđâlduvah láá jurgâlum njuolgist (Ingo 1990, 261). Talle lohhee sáttá luvâdijnis hoksáđ, ete “návt ij pyevti ettâđ” (Reiss & Vermeer 1984, 21–22), já ete jurgâlus lii luánduttem, veikkâ sehe algâtekstâ ete čuosâttâhtekstâ liččii alda nubijdis. Formaallâš jurgâlem lii kuittâg tehálâš oppeet ovdâmerkkân ráámmátjurgâlusâin (om. Skopets 2013, 3; Vehmas-Lehto 2002, 28). Dynaamisâš ekvivalens vuod vuáju eenâb algâteevstâ merhâšuumijd já ocá vuovijd ettâđ aasijd čuosâttâhkielâ miäldásávt. Dynaamisâš ekvivalens haalijd, ete lohhee ibbeerđ teevstâ pyereest, tego tot ličij čallum suu eenikielân. Jurgâlum tekstâ lii talle luándulâš já suápá pyereest meid kulttuurohtâvuotân. (Ingo 1990, 261–262.)

Reiss já Vermeer (1984, 123) oovdânpyehitiv jurduu, ete jurgâlus funktio táválávt muttoo čaabâkirjalâšvuodâ jurgâlmist, ige jurgâleijee kolgâččii meendu ennuv kavkkâđ algâteevstâ. Sunnuu skopos-teoria tego eres-uv teорияh, moin jurgâlem lii kiddâ ain tast, maid lii jurgâlmin já kuus, lii-uv muu mielâst savâstállám jurgâleijee já algâteevstâ kooskâst. Toos vaigutteh ain kulttuur, kielâ já pirrâdâh. Eromâšávt kulttuurčuolmâi

⁸ Dynaamisii já formaallii ekvivalensist sáárnuvi vuossâmužžân Eugene A. Nida (Vehmas-Lehto 2002, 54; Tittula & Kolehmainen 2020, 947).

tááhust jurgâlus puáhtá-uv leđe ereslágán ko algâtekstâ (Reiss & Vermeer 1984, 27; Leppihalme 1997). Pyeri jurgâleijee máttá lasettiđ jurgâlusân tagarijd elementijd, ete algâteevstâ merhâšume lii iberdettee (Chiaro 1992, 77) já čuosâttâhkielâ lii luándulâš lohheid (Reiss & Vermeer 1984, 262).

Jurgâlusân já jurgâlmân vaaigut vuáimálávt kulttuur já tot, maht ulmuuh iberdeh algâteevstâ pirráduv. Jurgâleijee kalga kiedâvuššâđ aašijd, maid ij pyevti kuvviđ tuše kieláin, pic jurgâleijee kalga tulkkuđ já uđđâsist hammiđ teevstâ (Bassnet 1995, 33). Ovdâmerkkân Reiss já Vermeer (1984) lává kuittâg ton uáivilist, ete kielâ já kulttuur ij kuássin pyevti olmânáál iäruittiđ jurgâlem ääigi. Kielâlâš sierâdem ovdâmerkkân tiivtâin já sänileeihâin lii-uv eenâb tulkkum ko jurgâlem (Chiaro 1992, 89). Ton tááhust, ko jurgâlem lii ennuv meid heiviitem, te lohheid lii pyeri meid tiettiđ, ete jurgâlus lii ain ereslágán ko algâtekstâ (Bassnet 1995, 20; Chiaro 1992, 98). Jurgâlusâst láá-uv ain kyehti tahhee, aalgâteevstâ čällee já jurgâleijee (Lielähti 2021). Ij lahkin taggaar jurgâlus, mii liij tievâslâš pic lohhee kalga árvuštállâđ jurgâlusâid ain prosessin (Bassnet 1995, 29).

5.2. Kulttuur vaikuttâs jurgâlmân

Tego jo lep uáinám, te jurgâlem ij lah tuše pieijâđ saaniđ saaniđ sajan tâi algâteevstâ celkkui heiviitem jurgâlusân (Chiaro 1992, 77). Čuosâttâhkielâ já jurgâlus pirráduvah sâttih leđe nuuvt ereslágáneh, ete čuosâttâhkielâ semantlâš tiätu ij lah tuárvi ennuv jurgâlus várás já jurgâleijest lii pággu lokalistiđ já hammiđ teevstâ (Ingo 1990, 296). Jyehi jurgâlemtohe lii meid áinoošlajâsâš, já mii tuáimá motomin, ij veltihánnáá tooimâ jyehi tove (Leppihalme 1997, 14).

Veikkâ jurgâleijee mátáččij čuosâttâhkielâ pyereest, te kulttuurlâš uáinu páácá mangii vááijuv idiomij já polysemia tááhust, ige lohhee tom ibbeerd (Chiaro 1992, 77; Leppihalme 1997; Bassnet 1995, 42). Hitruuvuotâ lii-uv mangii kiddâ eidu kulttuurist, já jurgâleijee kalga jurgâliđ kielâ lasseen kulttuur (Jänisniemi 2010). Tot, mii lii hitruu nube kulttuurist, sáttá finniđ nube kulttuurist aabâs eres merhâšume. Jurgâlusâst lohhee kalga-uv tuhhiittiđ tom, ete kyehti sierâ kielâ- já kulttuursysteem iä kuássin pyevti leđe

siämmáálágáneh, já eidu ton tááhust jurgáleiijee kalga ain heiviittiđ saaniđ já celkkuid (Bassnet 1995, 19). Motomin algáteevstâ já jurgálus pargoh láá ereslágáneh eidu kulttuur tááhust (Reiss & Vermeer 1984, 27).

Jurgálem sänitäásist lii máhđuttem, jis algâ- já čuosâttâhkielâ kulttuureh láá čuuvtij ereslágáneh. Saaniđ vastuin pyehtih meid leđe eres merhâšumeh ko algáteevstâst. (Ingo 1990, 20–21.) Leppihalme (1997, 15) mielđ säänist sáánán jurgálus taha eidu tom, ete čuosâttâhkielâ lohheeh iä kulttuur tááhust ibbeerđgin teevstâ ubâlâšvuodâ. Jurgálem kielâst nuubán lii-uv vaigâd eromâšávt kulttuursirdem tááhust. Veikkâ celkkuid jurgáličij-uv mon pyereest, te kulttuur sirdem lii vaigâdub. Ovdâmerkkân sänilieihâi jurgálmist suomâkielâst anarâškielân lii kolgâm väldiđ huámmášumán, ete syemmilâš skalkkâsaahâ ađai vicci ij veltihánnáá tooimâ njuolgist anarâškielân. *Ella*-kiirjijn láá ennuv säänih, moh láá idiomaatliih já toin láá eres merhâšumeh algáteevstâst ko jurgálusâst. Lohhein sáttá leđe vaigâd iberdiđ ovdâmerkkân pilkkedemsaaniđ tego *uuno* (káigá) tâi *vierccâ* (pássi) teikkâ sänilieihâid, moh siskeldeh sänivaaijâsiđ tego ovdâmeerhâst (24). Tagarijn soojijn jurgáleiijee ferttee smiettâđ tárkká maht jurgáliđ nuuvt, ete meiddei merhâšume sirdâšuvá.

(24) Kaupunkimme tunnetuin rocktähti juoksi eilen kaupungin halki ilman housuja. Taiteilijanimeä Pate käyttävä artisti nähtiin ravaamassa “hippulat vinkuen” mm. pitkin kunnioitetun yhteisömme pääkatua. (Parvela 2004, 72.)

Kulttuur jurgálmist lii uáli jo viđes tuávádâh. Kulttuur siskeeld taiđuu lasseen meid ulmui taaviđ já ubâ jurdâččemmaailm. (Vehmas-Lehto 2002, 105.) Sánáduvah láá kielâst mangii šoddâm táárbui mielđ. Delabastita (1996, 133) váldá-uv ovdâmerkkân tom, maht engâlâskielâ saaniđ *ice* já *snow* vastuuh láá inuiitijn maangâmuđusiih ton mielđ, maggaar muotâ teikkâ jienâ lii. Návt lii meid sâmikielâst. Sâmikielân motomeh sánáduvah láá mielâttes viđáh, mut motomijn suorgijn sánádâh váilu masa ollásávt. Motomin jurgálmist sáttih leđe eidu sänitäásičuolmah. Ovdâmerkkân *Ella já skipárij* jurgálmist lii kolgâm keksiđ ennuv uđđâ saaniđ, tastko juonâ tááhust ij saaniđ lah puáhtám tuše karveđ. Ovdâmerkkân keksejum saaniđ *Ella*-kiirjijn láá *čavgejeijee (kiristájä)*, *puošši (Pukari)* já *fietti (nero)*, moh láá suorgiittum saaniđ *čovgiđ*, *puáššáá* já *fiätulâš*. Fietti

sääni peht mun čaallim čielgiittâs (25), talle ko tot tiettui vuosmuu keerdi teevstâst vâi lohheeh iberdiččii, mast lâi saahâ.

(25) Tuukka tiätá ain puoh. Tuukka lii nuuvt fiätulâš, et puáhtá ettâđ et sun lii tuotâ fietti. (ESK1, 38.)

Návt jurgâlmist lii motomin meid pággu kevttiđ saanijd, moh láá háärvi, vaigâdeh teikkâ joba eidu jurgâlus várás keksejum. Vädis saanij kevttim ij kannatkin tuše karved, tastko eidu luhâmáin puáhtá vijđediđ ovdâmerkkân párnái sänirááju (Taivalkoski-Shilov 2020, 141) já tiäđust-uv taat tuáimá meiddei kielâlohheid. Jurgâleijest lii-uv pyeri máhđulâšvuotâ meid vaiguttiđ sänirááju viijđedmán. Vaigâdis saanij valjiimist kalga kuittâg leđe tárkki.

Sänitääsi čuolmah iteh mangii ucceeblovokielâin, mut jurgâlem vaigâdvuotâ ij lah kuittâg tuše anarâškielâ teikkâ eres ucceeblovokielâi čuolmâ. Chiaro (1992, 82) miel ovdâmerkkân engâlâskielâliih sänileeihah iä ubânâssân lekkâs ko eenikielâlij engâlâskielâlijd lohheid. Veikkâ ulmuuh mättih engâlâskielâ pirrâ maailm (lingua franca), kalga lohhee meid iberdiđ kulttuur. Ton tááhust pyeri jurgâlus ij ain täähid tom, ete jurgâlus lii iberdettee (Chiaro 1992, 83). Ađai, veikkâ sänileikkâ puávtáččij leđe aaibâs identlâš, tot ij veltihánnáá lekkâs lohheid.

5.3. Huumor jurgâlmist

Taan tutkâmušâst láá kevttum vuáđutermân huumor já hitruuvuotâ. Mun jiem lah iäruuttállâm tađe eenâb, maggaar hitruuvuotâ (om. komiik, pilkke teikkâ ironia já sarkasm) lii koččâmušâst, pic talle ko tot lii lamaš ovdâmerkkân sänileeihâi miäruštâlmist tehálâš. Nomâlâssân Attardo (2020, 7) iätá, ete vaigâdvuodah šaddeh jo tast, jis mij iráttep jurgâliđ huumor teermâid nube kielân. Teermâi rajim lii vaigâd já kielâtotkeeh iä lah tast kuassin luhostum. Siämmáánáál ko huumor teermâi iäruuttállâm nubijnis, meid sarkasm ja ironia iäruuttállâm nubijnis lii vaigâd. (Attardo 2020, 7, 11.)

Totkin ij lah ain čielgâs, mii lii hitruu (Chiaro 2010, 16). Taat tutkâmuš vuáiju huumorân čaabâkirjálâšvuodâst, mut huumor tiättoo tuodâi ennuv eenâb-uv. Kielâlâš já verbaallâš huumor vuáđuduvá kuittâg táválávt semantiikân (Attardo 2020, 25) ađai huumor merhâšumán. Tot, maht mij iberdep viicijd já sânisierâdmijd, lii kielâ lasseen kiddâ meid tast magareh mij lep, magariid aššijd mij lijkkup, já mun naggiim, ete toos vaigutteh meid osko, politiik já ahe. Lovvoost 5.2. mun kiedâvuššim meid jurgâlem kulttuuruinust. Kulttuur vaaigut nanosávt toos, mii lii mii mielâst hävski. Ulmui ereslágán jurdâččemvyehi šoddâd älkkeht vaigâdвуодâid teevstâi ibbeermân (Leppihalme 1997, 16).

Kirjálâšvuodâ uápuin huumor jurgâlem ij lah lamaš kuávdáš roolâst ovdil 1990-lovo pelimudo (Chiaro 2010, 2). Huumor jurgâlem spiekâst eres jurgâlmist nuuvt, ete teevstâ tárguttâs lii finniđ ulmuid povvustiđ já hitruuvuodâ kalga sirded meid jurgâlusân. Mangii humoristlij kiirijij čállee lii kiávttám nuuvt neppiris já njebžilis kielâ ko máhđulâš, ete lii puáhtám kuvviđ aašijd pyereest já hävskis vuovijgijn. Talle kielâ lii meid távjá idiomaatlâš já puoh vaigâdumos jurgâliđ. (Ingo 1990, 46.)

Chiaro (1992, 77, muu jurgâlus) iätá-uv, ete “vicci ij mäati pyereest mađhâšid”. Toin sun táárgut, ete huumorist láá nuuvt ennuv kulttuur já algâkielâ elementeh, ete tast láppoo jurgâlmist älkkeht miinii (Chiaro 2010, 1), já ton tááhust viicih láá meid ain kiddâ kielâst, moin toh láá mainâstum (Chiaro 1992, 96). Jis vuod sehe merhâšume ete huumor piso siämmaálágánin jurgâlem maņa, jurgâleijee puáhtá leđe tuđávâš, mut tot luhostuvá harvii (Chiaro 2010, 4). Delabastita (1996, 132) muštoot, ete lohhee ij veltihánnáá hoksáá sânilieihâ, ige viici iberdem ain lah vises, já ton tááhust meid jurgâleijee roolâ lii tehálâš. Chiaro (2010, 20) iätá-uv, ete huumorteevstâ jurgâleijest kalga leđe šiev huumorfiätu, vâi sun máttá kavnáđ algâteevstâst puoh hitruuvuodâ. Sun kalga meid kunnijättiđ huumor já mättiđ oppeet jieš pyevtittiđ tom (Chiaro 2010, 20; Attardo 2020, 46).

Sânilieihâi peht jurgâleijee kalga mangii leđe meid kreatiivlâš já pajediđ teevstâ ulme teevstâ ekvivalens oovdân. Attardo (2020, 345) iätá, ete ovdâmerkkân P.A. Low miel huumor jurgâlem meerhâš huumor pyevtittem jurgâlusân. Attardo (2020, 345–346) jieš

kuittâg nâggee, ete jurgâlus kolgâččij huumor jurgâlmist-uv nuávdittiđ algâteevstâ huumor nuuvt pyereest ko máhđulâš. Veikkâ sun meid mieđeet, ete loppâ loopâst informaatio sirdum ij lah siämmáá tehálâš ko hitruuvuođâ sirdum (Attardo 2020, 101).

Chiaro (2010 4) vuod verdid huumor jurgâlem tiivtâi jurgâlmân. Siämmáánaál ko tiivtâin, huumor ij kuássin pyevtigin jurgâliđ njuolgist, já ton tááhust huumor já tiivtah sätth orrood máhđuttemmin jurgâliđ. Viicij iä kuittâg lah máhđuttemeh jurgâliđ, veikkâ motomeh huimorelementeh láá vaigâduboh jurgâliđ ko nubeh. Mangii kulttuurân lohtâsum viicij já kieláin sierâdem láá puoh vaigâdumoseh jurgâliđ. (Attardo 2020, 365.)

6. SÄNILEEIHÂI JURGÂLEM

Taat muu pro gradu tiäduť eidu sänileeihâi jurgâlem, já ton tááhust mun uáinám, ete mun koolgâm omâstiđ ubâ lovo eidu toos. Vistig mun mainâstâm sänileeihâi jurgâlmist almolávt já váhá tast, mondiť sänileeihâi jurgâlem lii hástulâš. Loopâst mun oovdânpuávtám taan tutkâmušâst kevttum jieččân jurgâlemstrategiaid.

6.1. Sänileeihâi jurgâlmist almolávt

Sänileeihâi jurgâlem lii vaigâd, já ovdâmerkkân Inkeri Vehmas-Lehto (2002, 17) iätá, ete sänileeihah láá táválávt joba máhđuttemeh jurgâliđ, ige sun lah jurduinis ohtuu (Delabastita 1996, 134). Jis mij kuittâg oskop, ete jurgâlem lii meiddei tulkkum já merhâšuumij sirdem, te jurgâlem lii ain máhđulâš. Tego jo ovdil ettim, te ovdâmerkkân Attardo (2020, 365) mielđ huumor puáhtá-uv ain jurgâliđ, veikkâ motomeh huumor elementeh tuše láá vaigâduboh jurgâliđ ko nubeh. Delabastita (1996, 134) mielđ oppeet koččâmuš lii-uv, maht mij iberdep ekvivalens. Sun mieđeet, ete motomin ij pyevti vaattâđ liijkás tärhis ekvivalens, já Chiaro (1992, 89) iätá, ete taid sänileeihâid, moh vuáđuduveh sanijgijn sierâdmân, kolgâččii-uv uáiniđ eidu mielâkuvviittâsâin.

Kielah já kulttuureh láá nuuvt ereslágáneh, ete tot vaaigut kielâi semantlii áárvun. Algâteevstâ sääni ij čuosâttâhkielâst veltihánnáá lah polysemisâš teikkâ tot lii polysemisâš eresnáál. Säänih iáráneh nubijnis meid fonologisávt já grafologisávt. (Alexieva 1997, 141.) Jo ovdil lâi saahâ, ete paronymisij já polysemisij saanij já sänileeihâi jurgâlmân vaaigut tot, láá-uv čuosâttâhkielâ já algâkielâ hylkkikielah. Meiddei sänileeihah, moh siskelده aalmugijkoskâsijd tobdos saanijd, láá uáli jo hiälpuh jurgâlusâin (Delabastita 1996, 136).

Muu vuolgâjuurdâ lii, ete hitruuvuodâ lii máhđulâš siäiluttiđ jurgâlusâst. Tot tuše váátá jurgâleijest ennuv. Sänileeihâi šlajâttâlmân láá totkeeh adelâm maangâid metodijd, pic sij láá jiejah-uv mangii eres mielâst tast, maht sänileeihâid kolgâččij jurgâliđ teikkâ šlajâttâllâđ (om. Delabastita 1996). Táválávt totkeeh láá adelâm neeljist käävci vyehid

jurgâliđ sänileeihâid. Taan tutkâmušâst adelâm ovdâmerkkân Delabastita (1996) meetood, tastko anam tom jieš puoh viđásumosin.

Delabastita (1996, 134) kovvee käävci vyehid sänileeihâi jurgâlmân⁹:

1. **Sänileikkâ – sänileikkâ.** Algâteevstâ sänileikkâ lii jurgâlum čuosâttâhkielâ sänileikkân, mii sáttá leđe ucánjáhháá teikkâ aabâs ereslágán semantlávttâi kielâráhtusij tááhust.
2. **Sänileikkâ – ij sänileikkâ.** Algâteevstâ sänileikkâ lii jurgâlum nuuvtt, ete čuosâttâhkielâst ij lah sänileikkâ ollágin, mut celkkust láá toh komponenteh moh láá algâkielâ sänileeihâst. Ađai jurgâleijee lii siäiluttâm merhâšume kielâlávtt teikkâ semantlávtt, mut jieš huumor sáttá leđe kuittâg lappum.
3. **Sänileikkâ – siämmáamuđusâš reetoorlâš¹⁰ vyehi.** Sänileeihâ saajeest, jurgâleijee lii lasettâm monnii reetoorlijd vuovijd vâi iälâskittiid teevstâ.
4. **Sänileikkâ – nollá.** Algâteevstâ sänileikkâ lii tuše kuodđum meddâl.
5. **Sänileikkâ algâtekstâ – sänileikkâ čuosâttâhtekstâ.** Algâteevstâ sänileikkâ lii jurgâlum masa siämmáálágánin, mut čuosâttâhkielâ versioin.
6. **Ij sänileikkâ – sänileikkâ.** Jurgâleijee lii lasettâm sänileeihâ jurgâlemproosees ääigi, veikkâ algâteevstâst ij lah sänileikkâ. Taat sáttá leđe veikkâ tondiet, ete monnii eres saajeest lii kolgâm kyeđđid huumor meddâl.
7. **Nollá – sänileikkâ.** Jurgâleijee lii lasettâm ubânâssân uđđâ materiaal teekstân.

⁹ Muu jieččân jurgâlusjá heiviittem.

¹⁰ Reetoorlâš vyehi táárgut om. saaniij stiijlâ muttem. Sänivaljiimáin teikkâ stiijlâ muttemáin puáhtá pyehtid teekstân hitruuvuođâ. (om. Chiaro 2010.)

8. Lasettem. Jurgâleijee lii lasettâm teekstân ovdâmerkkân vyeličuijoos, čielgiittâs teikkâ komment.

Veikkâ Delabastita šlajâttállâm lii uáli jo pyeri, te tast še láá čuolmah, maid sun jieš-uv lii ettâm. Mangii sänileikkâ ij kuulâ tuše oovtâ juávkun, já jurgâlmist taid vuovijd kalga ovtâstittid koskânis (Delabastita 1996, 134). Muu mielâst suu listo mielđ lii älkkee älgid paargon, mut mađe eenâb sänileeihâi siisâ mana, tađe vaigâdub listo lii kevttid. Mun lam-uv annaam Delabastita vyevi kevttim vaigâdin jieččân amnâstuv šlajâttâlmist já ton tááhust lam heiviittâm tom analyys várás. Muu amnâstuvâst ij puáđi uáinusân aabâs jyehi sänileikkâtijppâ, tastko lam kiedâvuššâm tuše polysemisijd já paronymisijd sänileeihâid.

Delabastita (1996, 135) iätá, ete jurgâleijee áinoo vyehi jurgâlid teevstâ olmânáál lii tot, ete jurgâleijee ij jurgâl sänileeihâ siämmáanáál ko tot lii algâteevstâst. Meid Chiaro (1992, 84) lii siämmáá mielâst já maainâst, ete jis sänileikkâ piso siämmáálágánin jurgâlem maŋa, te vicci mangii láppoo. Ađai hitruuvuođâ siäiluttem tááhust sänileeihâ kalga táválávt viehâ ennuv mutteđ (Chiaro 2010, 4). Chiaro (1992, 95) iävtut-uv, ete jurgâleijee kannat mutteđ sänileeihâ joba ollásávt, jis tom lii vaigâd iberdid čuosâttâhkielâst. Ovdâmerkkân paronymia lii älkkee mutteđ viehâ ennuv sänileeihâin (Gottlieb 1997, 211).

6.2. Sänileeihâi jurgâlemčuolmah

Čaabâkirjálâšvuodâ jurgâleijee stuárráamuuh čuolmah láá toh, ko kirječallee lii kiävtám ennuv kielâ variaatioid (Ingo 1990, 47). Ovdâmerkkân Parvela lii ain kiävtám sänileeihâi čälimistennuv variaatioid, já talle ko suu kiirjijd jurgâlškuottii eres kieláid, te jurgâleijeeh onnii sänileeihâid vaigâdin. Sänileeihâi huumorgin ij sirdum ollásávt. Puoh suomâkielâliihkin iä taid aabâs iberdâm. Sänivaijâsáid kyeskee sänileihâigijn lijjii meiddei vaigâdvuođah, ko lohheeh kolgii tubdâđ taid muuneeld. Parvela aalgij ucedid sänileeihâi mere. (Parvela 2021a.) Mangii eidu hitruus kielâ, mii siskeeld ennuv idiomijd já eđâlduvâid, lii vaigâd jurgâlid (Jänisniemi 2010).

Sänileeihah sierâdeh-uv mangii eidu kielâlávť. Čaabâkirjálâšvuodâst sänileikkâ lii čallum häämist táválávť kovettáá, mut kielâ addel čalleid máhđulâšvuodâ sierâdiđ. Kielâčuolmâi lasseen sänileeihâi jurgâlmist puátiđ oovđân meid kulttuurčuolmah. Sänileeihâi já hitruuvuodâ ibbeerdmân vaaigut tot, maht mij iberdep maailm. Ingo (1990, 45) paajeed-uv jurgâleijee stuárráamus hástun semantlijd čuolmâid. Verbaallâš sierâdem addel lohheid šiev luuhâmfiäráán, mast häämi lii aabâs siämmáá tehálâš ko siskáldâs-uv.

Jurgâleijest puoh enâmustáá háástuh láá tiivťain já sänileeihâin (om. Chiaro 1992; Ingo 1990; Attardo 2020). Jis sänileikkâ lii tihtâhäämist, te jurgâleijee kalga vâldiđ huámmášumân meid riitmâid, haamijd já ohtâvuodâid. Toi lasseen tekstâ kalga vala leđe hävski-uv (Chiaro 1992, 88). Motomin ko jurgâleijee keččâl siäiluttiđ tiivťain haamijd já nuotâid, te semantiik siäiluttem ij kuittâg luhostuu (Ingo 1990, 56). Chiaro nággee-uv, ete ovdâmerkkân tiivťai jurgâlmist ij kuáassin pyevti kavnáđ tievâslijd vastuid (Chiaro 1992, 88).

Jurgâlem lii ennuv eenâb ko tuše nube kielâ saanij pieijâm nube kielâ saanij sajan. Idiomij já metaforij jurgâlmist kalga máhđulávť kyeđđiđ maidnii saanijd meddâl, vâi finniiččij informaatio olmânáál. (Bassnet 1995, 43.) Motomin kiävá meid nuuvť, ete nubbe kielâ lii uásild ennuv täärhib ko nubbe kielâ (Ingo 1990, 21). Sänileeihâi jurgâlmist stuorrâ hástu lii meid tot, ete jurgâleijeeh mangii paleh ennuv teevstâ muttemist já sänileeihâi já viicij uđđâsist čälimist. Tom kolgâččij kuittâg uáiniđ tehálii vyehin jurgâlmist ko tot vaaigut ennuv toos, ete vicci ličij iberdettee meid čuosâttâhkielâst. (Chiaro 1992, 84.)

Eromâšávť koskâeurooplijn jurgâleijein láá *Ella*-mainâsij jurgâlemčuolmah lohtâsâm stuárráamuu uásild škovlâkulttuur ereslágánvuotân. Škovlâpirrâdâh lii nuuvť ereslágán ko Suomâst, mii lii kirjij tábáhtumesaje. Jurgâleijeeh láá-uv kolgâm heiviittiđ ennuv saanijd eidu škovlâmaailmist. Tágáreh säänih láá lamaš ovdâmerkkân syemmiliih škovlâsäänih *jälki-istunto* já *karttakeppi*. (Kovács 2021; Sidorova 2022.) Čuolmah šaddeh meid ulmui koskâvuodâst. Suomâst ij lah lamaš tääppin teittâllâđ máttáatteijeid ige rehtoriđgin. Veikkâ Suomâst sehe anarâš pirrâduvâst lii táválâš kevttiđ sinuttâllâm, te eres jurgâleijeeh láá annaam tom uáli vaigâdin (Parvela 2021a; Kovács 2021; Sidorova 2022).

6.3. Sänileeihâi jurgâlemstrategiah taan tutkâmušâst

Mun lam kiävttâm ovdâmeerhâi jurgâlmân motomijd strategiaid, maid lii pyeri kiedâvuššâđ taan lovvoost vâi lohhee ibbeerd taid meid lovvoost 7. Mun lam heiviittâm taid vuovijd Delabastita (1996, 134) strategiain, maid lam oovdânpuáhtâm lovvoost 6.1. Tastko toh iä lah aabâs siämmáálágáneh, te halijdâm oovdânpyehtiđ muu jieččân uáinu sänileeihâi jurgâlmân. Taah vyevih nuávditteh meid muu analyys-lovo jyehim, já mun lam kuáđđám meddâl vuovijd moh iä puáđi uáinusân amnâstuvâstkin.

6.3.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt

Taan tutkâmušâst mun lam čáállám ennuv heivitmist jurgâlmist, já veikkâ taan lovvoost lii koččâmuš algâteevstâ miäldásávt jurgâlmist, lii heviittem meid tast fáárust. Čuosâttâhkielâ sänileeihah láá-uv nuuvt alda algâkielâ sänileeihâid ko máhđulâš vala jurgâlem maŋa. Chiaro (1992, 95) mielâst sänileikkâ, mii sierâd kulttuuráin já kielâin, lii pyeri jurgâliđ čuosâttâhkielâ sänileikân, tastko algâteekstân oskolâš sänileeihâ ij táválávt luhostuugin. Siämmáánáál Bassnet (1995, 42) iätá, ete algâteevstâ idiomi kalga jurgâliđ nubbijn idiomijn, mast lii siämmâš ulme. Čuosâttâhkielâst iä kuittâg veltihánnáá lah siämmáámuđusiikkin sänileeihah, maid jurgâleijee tarbâšičij, já idiomijd ij pyevti ain njuolgist heiviittiđ nube kielâ idiomijgijn. Motomin nube kielâst ij tuše kavnuu sopâvâš idiomi.

Taan vyevist, **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt**, mun lam ovtâstittâm Delabastita (1996, 134) vuovijd 1 já 5 ađai **sänileikkâ – sänileikkâ** sehe **sänileikkâ algâtekstâ – sänileikkâ čuosâttâhtekstâ**. Nube náál ko Delabastita, mun lam kuittâg taan juávkun rekinistâm tuše sänileeihâid, maid mun lam muttâm uccáá. Taan juávhust čuosâttâhteestâ sänileikkâ lii-uv nuuvt alda algâteevstâ ko máhđulâš, veikkâ identlâš tot ij veltihánnáá lah. Delabastita mielđ juávhu **sänileikkâ – sänileikkâ** sänileeihah pyehtih meid spiekâstid semantlávť já kielârâhtusij tááhust. Juávhu **sänileikkâ algâtekstâ – sänileikkâ**

čuosâttâhtekstâ sänileeihah vuod láá mangii valmâš viicih. (Delabastita 1996, 134.) Delabastita vuovijd mun lam ovdâstittám já heiviittám jo tondiet, ko suomâkielâst anarâškielân ij pyevti kevttiđ valmâš teevstâid. Sänileeihâi muttem mun lam oppeet halijdâm iäruittiđ sierâ juávkun, tast eenâb čuávuváá lovvoost.

6.3.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân

Meid taan juávhust, sänileeihâi jurgâlmân, mun lam ovtâstittám siämmáid Delabastita (1996, 134) vuovijd ko lovvoost 6.3.1. Sänileeihâ lii kolgâm kuittâg mutteđ váhá eenâb, vâi hitruuvuotâ lii siäilum. Ton tááhust mun lam halijdâm iäruittiđ taan juávhu sänileeihâid juávkun **sänileeihâ muttem jurgâlusân**.

Vuovij 1 já 5 lasseen taan juávhu sänileeihâi jurgâlmân puáhtá muu mielâst meid ovtâstittiđ aainâs-uv Delabastita vuovijd 2 já 7: **sänileikkâ – ij sänileikkâ** já **nollá – sänileikkâ**. Taa juávhu puávtáččij-uv kuvviđ nuuvt, ete sänileikkâ lii muttum viehâ ennuv, mut hitruuvuotâ lii siäilum aainâs-uv monnii tääsist. Sänileeihâ muttemist lii kevttum maangâid vuovijd.

Jis jurgâleijee haalijd siäiluttiđ hitruuvuođâ, te sust ij lahkin eres máhđulâsvuotâ ko smiettâđ muulsâiävtuid. Jis jurgâleijee lii utkáá, te sun puáhtá sänileeihâ sajan pieijâđ nube sänileeihâ (Vehmas-Lehto 2002, 17). Jis sänileeihâ jurgâlem oppeet váátá ennuv muttem, te máhđulâsvuođah láá jo-uv jurgâliđ säänist sáánán, mut killáđ tom, ete hitruuvuotâ láppoo teikkâ mutteđ ubâ teevstâ nuuvt, ete hitruuvuotâ siäilu. Teevstâ muttem ađai lokalistem sáttá kuittâg leđe vaigâd, mii vaaigut ennuv ubâ mainâs jurgâlmân. Jurgâleijee šlajâttâl-uv jurgâlmist toid elementijd, maid puáhtá jurgâliđ já uđđâsist čáálá toid, maid ij pyevti njuolgist sirded nube kielân. (Bassnet 1995, 19–20.) Siämmáánáál ko ovdâmerkkân tiivtâin, sänileeihâi jurgâlusâid ij kuittâg kuássin pyevti viärdádálláđ aaiabâs njuolgist algâteekstân (Chiaro 1992, 88).

6.3.3. Lasettem

Taan juávhu sänileehâid mun lam heiviittâm Delabastita (1996, 134) vuovijd 3 já 8 ađai **sänileikkâ – siämmáamuđusâš reetoorlâš vyehi já lasettem**, mut sänileehâin sättih leđe elementeh meid eres juávhuin. Sänileehah láá maangâmuđusiih taan juávhusht já toid láá vaiguttâm maangah ääših. Ovdâmerkkân algâteevstâ já čuosâttâhkielâ lohhein sättih leđe nuuvt ereslágáneh fiáráneh ubâ elimist, te motomin teekstân kalga lasettiđ maidnii, vâi teevstâst šodâččij iberdettee (Vehmas-Lehto 2002, 103). Vuáđujuurdâ lii-uv, ete taan juávhu sänileehâid lii kolgâm lasettiđ maidnii, vâi puávtáččij siäiluttiđ sänileehâ teikkâ aainâs-uv huumor monnii tääsist.

Muu vyevi **lasettem** puáhtá kevttiđ ain talle ko sänileehâ jurgâlem vuovijgijn 1 (**jurgâlem algâteevstâ miäldásávt**) já 2 (**sänileehâ muttem jurgâlusân**) ij lah máhđulâš¹¹. Monnii suujâst juávhu 3 sänileehâ ij lah puáhtám jurgâliđ nuuvt, ete tom puávtáččij vala jurgâlem maŋa älkkeht huámmášiđ sänileikkân, pic jurgâleijee lii kolgâm kevttiđ meid eres vuovijd jurgâlmist. Lasettem puáhtá leđe ovdâmerkkân loppâkiäččus muttem tâi uccâ saanij lasettem.

¹¹ Keejâ siijđoid 37–38 (lovvoost 6.3.1. já 6.3.2.).

7. SÄNILEEIHÂI ANALYYS

Taan lovvoost mun kiedâvušâm paronymisijd já polysemisijd sänileeihâid muu jurgâlem *Ella já skipáreh 1 já 2* -kiirjijn já čielgiim magarijd čuávdušijd lam valjim já mondiet. Mun lam nuurrâm ovdâmeerhâid algâteevstâin, já lahtam muu jurgâlus ain siämmáá ohtâvuotân. Mun lam merkkim ovdâmeerhâid tánávt: **(a) algâtekstâ** já **(b) jurgâlus**, já motomij soojij peht lii meiddei **(c) ungarikielâ** versio. Ađai analyysist mun kuvviim meiddei eres *Ella*-jurgâleiiei čuávdušijd já tom, magarijd kulttuurlijd čuolmâid suoi lává kuáhtám, já maht suoi lává taid čuávdám. Ovdâmeerhâin mun lam puáidudâm saaniid, moh láá sänileeihâin kuávdáš roolâst algâteevstâst já jurgâlusâst.

7.1. Paronymisiih sänileeihah

Lovvoost 4.2.1. mun kiedâvuššim paronymia ađai tom, ko kiinii iätá jotelávt maidnii já nubbe kulá maidnii puástud. Motomeh tágáreh sänileeihah Parvela *Ella*-kiirjijn láá uánihuboh já motomeh kuhebeh. Ohtâsâš tain sänileeihâin kuittâg maŋgii lii, ete taah láá juonâ tááhust teháliih ađai ij lah aabâs siämmáá, maht taah sänileeihah láá jurgâlum. Parvela sänileeihâin lii maŋgii paronymisâš algâ. Taan lovvoost mun oovdânpuávtám jieččân jurgâlemvuovijd. Mun lam heiviittám muu jyehim Delabastita (1996, 134) sänileeihâi jurgâlemvuovijn. Lovvoost 6.3. mun lam kiedâvuššâm muu heviittem já tom, maht tot spiekâst Delabastita jyehimist.

7.1.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt

Taan lovo sänileeihah láá jurgâlum algâteevstâ miäldásávt. Motomeh iäruh saaniij kooskâst pyehtih algâteevstâst já jurgâlusâst leđe, mut semantlávtt já kielârâhtusij tááhust taan juávhu sänileeihah láá kuittâg viehâ alda nubijdis. Meid hitruuvuotâ tain sänileeihâin lii sirdum suullân siämmáamuđusâžžân jurgâlusân.

Vistig tarkkup sänileeihâ (26a). Tot lii uánihub ko eres taan juávhu sänileeihah. Maainâs juátkoo savâstâlmáin páálust, já tot savâstâllâm addel huumorelementijd eromâšávt stuárráb lohheid. Taam ovdâmeerhâ mun puohtim jurgâliđ aabâs säänist sáánán, mii lii luhostum harvii taan projektist. Jurgâlmist išedij tot, ete sehe suomâkielâst ete anarâškielâst säänih *pullá* já *pállu* láá alda nubijdis, já ritmâ siäilui pyereest meid jurgâlusâst (26b).

(26a) – Minusta tämä **on kivaa**, melkein yhtä hauskaa kuin **polttopulla**, iloitsi Hanna.

– Se on **pallo**, korjasi Tuukka.

– Kenellä on **pallo**? kysyi Pate. (EKA1, 45-46.)

(26b) – Muu mielâst taat **lii hitruu**, masa siämmáá hitruu ko **puáldimpullá**, Hanna ilodij.

– Tot lii **pállu**, Tuukka tivoi.

– Kiäst lii **pállu**? Pate kojâdij. (ESK1, 44.)

Ovdâmerkkâ (27a) vuod lii *Ella*-kiirjijn vuosmuš kuhheeb já uáli jo tijnpâlâš Parvela sänileikkâ, mast lii kevttum paronymia. Párnááh eteh maidnii ain vuáruvâi kuáimâsis já juáhâš kulá váhá puástud já iätä ovdâskulij jieijâs versio saavâst. Taan ovdâmeerhâst máttáátteijee lii puáhtám párnáid teatterân, vâi sij uáppih čaittâliđ. Já tego táválâš, Patest láá aabâs eres ääših mielâst.

(27a) – Minun täytyy käydä vessassa, kertokaa eteenpäin opettajalle, Pate kuiskasi minulle. Pate istui aivan toisessa päässä riviä kuin opettaja.

– Paten täytyy mennä vessaan, kerro opettajalle, minä kuiskasin Sampalle.

– Pate löytyy vessasta, kerro opettajalle, Samppa kuiskasi Hannalle.

– Pate **pyörtyi vessaan**, herra opettaja, Hanna kuiskasi Tuukalle.

– Pate **pyrkii pressaksi, herra hoputtaja**, Tuukka kuiskasi Tiinalle. Ja kaikki muutkin kuiskivat toisilleen, kunnes viimein rivin viimeinen kuiskasi opettajalle:

– Pate voitti Euroviisut. (EKA1, 53.)

(27b) – Mun koolgâm eelliđ hiivsigist, ettâđ ovdâskulij máttáátteijei, Pate culidij munjin. Pate čökkái aabâs nube keejist rááiđu ko máttáátteijee.

– Pate kalga moonnáđ hiivsigân, eeđâ máttáátteijei, mun culijdim Saampan.

– Pate kávnnoo hiivsigist, eeđâ máttáátteijei, Samppa culidij Haanan.

– Pate **kazzo hiivsig**, hiärrá máttáátteijee, Hanna culidij Tuukan.

– Pate **keččâl hiisi, hiärrá ráppájeijee**, Tuukka culidij Tiinan. Já puoh iärrásehuv culiidii nubijdis nuuvt kuhháá, ete rááiđu majemuš culidij máttáátteijei:

– Pate vuoitij euroviisuid. (ESK1, 51.)

- (27c) – Ki kell mennem vécére! Adjátok tovább a tanító bácsinak! hajolt a fülemhez Pate. A tanító bácsi a sor másik végén ült.
- Paténak vécére kell mennie, add tovább a tanító bácsinak! súgtam Samppának.
 - Pate a **vécében van**¹², add tovább a tanító bácsinak! mondta tovább Samppa Hannának.
 - Pate **beleájult a vécébe**, tanító bácsi – sutyo- rogta Hanna Tuukka fülébe.
 - Pate **bejutott a tévébe**¹³ **javitó bácsi**¹⁴ – súgta oda Tuukka Tiinának. Mindenképpen szépen továbbadta az üzenetet, egészen a sor túlsó végéig:
 - Pate lett a **Megasztár!** (EEB, 52.)

Algâteevstâ sänileeihâst (27a) láá kevtum suomâkielâ veerbah *täytyy – löytyy – pyörtyy – pyrkii* já loppâpuáđus lii *voitti*. Motomeh eres kielâamnâseh láá meid tobbeen, ovdâmerkkân *opettaja – hoputtaja, vessa – pressa*. Kielâlâš sierâdemlii teevstâst tehâlâš roolâst, mut puoh veerbah láá lamaš viehâ älkkeeh heiviittiđ meid jurgâlusân (27b). Heiviitmist lii meid išedâm tot, ete teevstâst ij lah mainâstum ubâ ráiđu tast, maht säänist *täytyy* lii šoddâm sääni *voitti*. Taat sänileikkâ lâi-uv jurgâleijej viehâ ármugâs, tastko meiddei suomâkielâ ceelhâ *voitti Euroviisut* lii anarâškielân uáli jo siämmááhámásâš *vuotij Euroviisuid*. Sanijgijn *máttáátteijee* já *ráppájeijee* lâi meid viehâ älkkee sierâdiđ ige ráppájeijeingin sänileeihâ juurdâ kaartâ liijkás kuhás algâteevstâst. Ohtâ muu vuáđujuurdân lâi meid siäiluttiđ saavâst *Euroviisuid*, tastko laavlâkišto lii mangeláá *Ella*-kiirjijn tehâlâš juonâ tááhust.

Ovdâmeerhâst (27c) vuod puáhtá keččâđ Kovács vyevi jurgâliđ teevstâ nuuvt, ete tot ličij paronymia tááhust oskottettee. Meid Kovács siäiluttij laavlâkišto jurduu jurgâlusâst, mut jurgâlij Euroviisut nube, Unkarist eenâb pegâlmâs, *Megastar*-laavlâkišto mielđ (Kovács 2021). *Megastar*-kišto ij oppeet liččii ettâm maiden sämmilâš lohheid.

Ovdâmeerhâ (28a) sänileikkâ lii jotkâ párnái juhlečaaitâlm hárijuttâlmân. Taat ovdâmerkkâ (28a) lâi ovdâmeerhâ (26a) lasseen hiälppu jurgâliđ masa njuolgist algâteevstâst.

¹² “Lii hiivsigist” “kávnoo hiivsigist” ličij ungarikielân kuhheeb já mangâsánásâs ráhtus kielâlâvt.

¹³ “Peesâi television” riitmâ tááhust.

¹⁴ Máttáátteijee lii ungarikielân *tanító*, já *javitó* (tast) táárgut tivvoo, mekaniikkár, ađai oovtâ fooneem iäruin puovtij mutteđ máttáátteijee áámmát.

(28a) – Menkää Betlehemiin! Te löydätte sieltä lapsen **kapakasta**, enkeli julisti riemukkaasti. (EKA1, 66.)

(28b) – Moonnâđ Betlehemân! Tij kavnâvetted tobbeen pääрни **kievarist**, engâl kulluuttij ávulávt. (ESK1, 64.)

Hárjuttâsâst Hanna iirât kavnâđ olmâ sääni *kapalo* sajan. Tast lii-uv lamaš pyeri njuškođ sáánán *kapakkaan*. Anarâškielâ jurgâlusâst (28b) alda láá säänih *kiesâlduvah* já *kievar*, moh láá meid viehâ alda suomâkielâ vastuid.

(29a) – Opettajalla on taas kiristysoireita, pistä eteenpäin, Hanna kuiskasi minulle.

- En pistä. Jos minä nyt kuiskaan sen, niin joku kuulee kumminkin, että **lopettajalla on sivistystoiveita**, minä kuiskasin Hannalle takaisin.
- Onko noin? kuka on lopettaja? kysyi Hanna.
- Antaa olla, minä sanoin.
- **Vantaallako?** ihmetteli Hanna. (EKA2, 10.)

(29b) – Opâtteijee lii oppeet mahtnii čoovgâs, piejâ ovdâskulij, Hanna culidij munjin.

Jiem piejâ. Jis mun tääl culidâm tom, te kiinii kuittâg kulá, ete **lopâtteijee lii koolmâs**.

- Lii-uv tienuuvt? Kii lii lopâtteijee? kojâdij Hanna.
- Liävus, mun ettim.
- **Tiänust vâi?** imâštâlâi Hanna. (ESK2, 10.)

Ovdâmerkkâ (29a) lii váhá ereslágán ko algâteevstâst, mut tast lii kuittâg nuuvt uccáá heiviitem, ete mun tuostâm taam-uv sänileeihâ rekinistiđ eidu taan juávkun. Meid taat sänileikkâ lâi tehálâš roolâst ubâ mainâs tááhust já tondiet ij lamaš aaibâs siämmáá, maht *lopettaja* lii jurgâlum sänileeikân (29b). Anarâškielâst ij vuod lamaš sääni mast ličij lamaš čielgâ vaastâ toos. Lopâtteijee lii-uv jurgâlum njuolgist suomâkielâst. Lopâtteijee -sääni tááhust mun kolgim meid kevttiđ máttáatteijest nube sääni, *opâtteijee*, veikkâgin eres soojijn kiirjijn sääni *máttáatteijee* lii kiävtust. Opâtteijee lii kale aaibâs olmâ sääni, mut ulmuuh kevttih tom harvii.

Päikkikode muttem sänileeikân lâi viehâ älkkee, tastko sääni *Tiänust* lâi nuuvt alda sääni *liävus*. Tego ettim lovvoost 3.2.3., te *Ella*-kirjeh láá čallum nuuvt, ete toh láá viehâ

älkkeeh sajaldittiđ kuus peri Suomân. Eres kielâi jurgâleijein láá lamaš vuod ereslágáneh ääših smiettâmnáál tain soojijn. Sehe Sidorova ete Kovácks láin meridâm siäiluttiđ päikkikode viehâ siämmáálágánin (Kovácks 2021; Sidorova 2022).

Sidorova meridij kuittâg mutteđ taam sänileeihâ uásild viehâ ennuv ruošâkielâ jurgâlusân. Sun muttij ubâ *lopettaja* sääni ruošâkielâ sáánán *мучитель*, mii vuod meerhâš *kiduttaja* suomâkielân, mut lii alda ruošâkielâ saaniđ *мука*, mii lii anarâškielân *jáávuuh*, já *Повар*, mii meerhâš *mälisteijee*. Tain saaniijn sun finnij huámmášume mainâs nissoonmälisteijei já toos, moin puáhtá juátkiđ sänileeihâ ovdâmeerhâst (36a). (Sidorova 2022.) Sänileikkâ juátkoo talle polysemiaain.

7.1.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân

Tego ettim lovvoost 6.3.2., meid taat juávku, **sänileeihâ muttem jurgâlusân**, vuáđuduvá siämmáá vuovijd ko oovdeb lovo sänileeihah, mut merhâšuumijd mun lam muttám uáli ennuv. Taan juávhu sänileeiháid kalga motomin lasettiđ meid aaiabâs uđđâ materiaal jurgâlmist. Tääl kuittâg taan juávhu áinoo ovdâmerkkâ (30a) lii sänileikkâ, mii suulâst ennuv Delabastita (1996, 134) vyevi 1.

Taat ovdâmerkkâ (30a) lii meid adelâm noomâ taam tutkámpaargon, tastko tain ovdâmeerhâin must lijjii puoh enâmustáá háástuh ko eres sänileeihâi jurgâlmist. Taat sänileikkâ lâi ubâ mainâs algâ, já juonâ tááhust merhâšittee. Mun kolgim-uv smiettâđ sänileeihâ merhâšuumijd eenâb ko eres sänileeihâi peht. Mun tiettim, ete juonâ tááhust lâi tehálâš, ete máttáatteijest koolgâi leđe sekkâ, lavkkâ tâi miinii tagarijd, já laavhâst miinii elleid tego algâteevstâ sänileeihâst. Mihheen ij kuittâg orroom mudágássân. Taat sänileikkâ lâi smiettum sehe proojeekt jurgâlempargopaajijn ete stivrimtiijmijn-uv já oovtâst muu stivrejeijein. Vijmâg muu stivrejeijee iävtuttij ellei nommân soorvâš, já veikkâ tot ij lahkin veltihánnáá mihheen olmâ elleid já ton tááhust puoh pyeremus valjim, tot soovâi pyereest teevstâ absurdlii juonân. Loppâpuáđusin lâi, ete sänileikkâ lâi čallum masa uđđâsis, vâi tot sovâččij mainâsân já ličij siämmáá ääigi meid hävski.

(30a) – Opettaja saa lapsen, kerro eteenpäin, Hanna kuiskasi minulle. Me seisoiimme siistissä jonossa odottamassa bussia, joka veisi meidät luokkaretkelle.

- Enkä kerro, minä sanoin Hannalle. – Viesti kuitenkin muuttuu matkalla ja sitten siitä tulee **jotain ihan hassua**.
- Mistä tulee **hassua?** kysyi Tuukka, joka seiso minun edessäni.
- Opettajan lapsesta, minä selitin.
- Opettajan **lapsesta tulee hassu**, pistä eteenpäin, sanoi Tuukka Sampalle.
- Opettajan **lapsi antaa tassua**, kuiskasi Samppa Tiinalle.
- Opettajan **kassi kantaa possua**, Tiina kuiskasi Patelle. (EKA1, 73.)

(30b) – Máttáátteijee uážžu päänri, eedâ ovdâskulij, Hanna culijdi munjin. Mij čuážuim mučis rááidust vyerdimin linjâšauto, kote tuálvuččij mii luokkamáátkán.

- Jiem eedâ, mun ettim Haanan. – Viestâ kuittâg muttoo monâdijnis já talle tast **šadda aaiabâs oomâs**.
- Mast šadda **oomâs?** koijádi Tuukka, kote čuážui muu oovdâst.
- Máttáátteijee päänrist, mun čielgiim.
- Máttáátteijee **päänrist šadda oomâs**, piejâ ovdâskulij, eedâi Tuukka Saampan.
- Máttáátteijee **pärni kääskist soorvâst**, culijdi Samppa Tiinan.
- Máttáátteijee **laavhâst lii soorvâš**, Tiina culijdi Paten. (ESK1, 70–71.)

(30c) – **A tanító bácsinak gyereke lesz**¹⁵, add tovább! súgta Hanna. Az iskola udvarán sorakoztunk és vártuk a buszt, ugyanis osztálykirándulásra indultunk.

- **Nem adom tovább**, mondtam Hannának. – **A végére minden üzenet mindig olyan zavaros**¹⁶.
- **Mi lesz zavaros?**¹⁷ fordult hátra Tuukka, aki elöttem állt a sorban.
- A tanító **bácsi gyereke**,¹⁸ magyarultam.
- A tanító **bácsi gyereke zavaros**,¹⁹ add tovább! bökte meg Tuukka Sampát.
- A tanító **bácsi kerekét csavaroz**,²⁰ súgta Samppa Tiinának.
- A tanító **bácsi a táskában malacot fuvaroz**,²¹ súgta Paténak Tiina.
- Ti meg mit sugdolóztok? lépett oda a tanító bácsi Patéhoz, aki a sor elején állt.
- **Megsimogathatom?**²² kérdezte Pate felelet helyett.
- Ezt a **táskát?**²³ csodálkozott a tanító bácsi.
- **A malacot**,²⁴ mondta Pate. (EEB, 71–72.)

¹⁵ Máttáátteijee finnee päänri.

¹⁶ Jiem eedâ —. ko mudoi ääših oppeet siävuttuvvojeh.

¹⁷ Mii siävuttuvvoo?

¹⁸ Máttáátteijee pärni.

¹⁹ Máttáátteijee pärni lii siähánâm, eedâ ovdâskulij.

²⁰ Máttáátteijee sruuváá rieggée.

²¹ Máttáátteijee kuáddá lavhâstis šave.

²² Uážum-uv njavkkâđ?

²³ Laavhâ-uv?

²⁴ Šave.

Jurgâlus (30b) lii meid viehâ kukken algâteevstâ sänileeihâst, mut nube tááhust puoh teháliih elementeh tobbeen kávnogh. Kovácsist (2021) vuod iä lamaš vaigâdvođah kevttiđ ungarikielâ versiost (30c) šave, sun peesâi toos pyereest meid paronymiain. Meid Sidorova puovtij siäiluttiđ ruošâkielâ versiost šave. Ruošâkielâst saanij tiäddu lii ain loppâstavâlist já tot addel šiev máhđulâsvuođâ sierâdiđ kielâin paronymiast. Ruošâkielân jurgâlmist paronymiast puáhtá mangii kevttiđ eidu loppâčuájusijd, tastko ruošâkielâ lii ritmäkielâ. (Sidorova 2022.)

7.1.3. Lasettem

Taan juávhu sänileiháid lii kolgâm lasettiđ maidnii, vâi hitruuvuotâ lii siäilum meid jurgâlusâst. Jiešalnees tain paronymisijn sänileeihâin taan lovo nommâ puávtáččij leđe meid nollá. Taat ovdâmerkkâ (31a) lii juávhu áinoo ovdâmerkkâ já tot lii jurgâlum (31b) nuuvt, ete tom lii vaigâd rekinistiđ čielgâsávt maggaargin juávkun. Taan sänileeihâst láá-uv elementeh tuođâi maangâ juávhust.

(31a) – Minä **kerään** paperia, lupasi Tiina.

– Minä **kerään** marjoja, keksin minä.

– Minä **kerään** napanöyhtää. Minulla on sitä jo melkein lasipurkillinen, sanoi Samppa.

– Minä **kerjään** rahaa. Pukari voi olla minun säälistävä veljeni, jonka parantamiseksi tarvitaan huomasti rahaa, ehdotti Tuukka.

– Sinä **kerjää**t kuonoosi, sanoi Pukari Tuukalle. (EKA2, 131.)

(31b) – Mun vist **nuurâm** pápárijd, Tiina lopedij.

– Mun **čuágám** muorrijd, mungis hoksájim.

– Mun **nuurâm** näpinuovijd. Toh láá must masa jo lasâpuurki tievâ, Samppa uvástij.

– Mun **kerjidâm** ruuđâ. Puošši puáhtá leđe muu viljâ-riäpu, kiän táلكkum várás mij tarbâšep ennuv ruuđâid, Tuukka iävtuttij.

– Tun **kerjidah** čuurmâ njunásâd, Puošši pahudij Tuukan. (ESK2, 129.)

Ovdâmerkkâ (31a) ij lamaškin nuuvt älkkee jurgâliđ. Taat ovdâmerkkâ lii áinoo amnâstuv sänileeihâin, mast mun meridim loopâst pissoođ algâteevstâst tast huolâhánnáá, ete jurgâlusâst láppoo mottoom verd algâteevstâ jurdust. Algâteevstâ sänileikkâ lii jiešalnees aalgâst polysemisâš. Suomâkielâ sääni *kerätä* addel máhđulâšvuođâ sanijgijn

sierâdmân já tast paronymian saanijn *kerjätä*. Muu jieččân loppâpuáđus jurgâlmist lâi kevttiđ eresmuđusii huumor já kyeđđiđ sänileeihâ uásild meddâl. Tärhis lohhee uáiná kuittag uccáá paronymia, tâi monnii eres reetoorlijd vuovijd saanij *nuurâm (näpinuovijd) – ruuđâ – čuurmâ* kooskâst. Anarâškielâsii teevstâst meid ereslágán aašij -*ijd*-kiäjus adelij teekstân siämmáálágán riitmâ ko algâteevstâst-uv.

7.2. Polysemisiih sänileeihah

Lowvoost 4.2.2. kiedâvuššim polysemia. Parvela kiävttä sänileeihâin ennuv puástuibárdâsâid. Mangii suu sänileikkâ vuáđuduvá toos, maht kiinii ibbeerd puástud maidnii ton tááhust, ete sääni lii polysemisâš. Tego teoriauásist lep tääl uáinám, polysemisiih sänileeihah láá puoh vaigâdumoseh jurgâlem tááhust. Idiomeh láá meid mangii eidu polysemisiih, tastko toin láá saanij olmâ merhâšuumij lasseen meid eres merhâšumeh algâteevstâst. Idström (2015, 6) miel, idiomi lii meid metafora, moin miinii konkreetlijd aašijd finnee abstraktlii kiävtun. Idiomijgijn puáhtá pyehitiđ kielân rigesvuodâ já siämmást meid čuosâttâhkielâ kulttuur. Táválávt idiomeh láá ärbivuáváliih, mut taid puáhtá meid keksiđ ubâ paje lase (Ingo 1990, 245). Meid Veisbergs (1997, 156) iätá, ete idiomeh iä lah innig tuše normaal sänikirjekiävtust, pic toi kevttim lii lasanâm já taid puáhtá meid hammiđ kiävtun.

7.2.1. Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt

Siämmáánáál ko paronymisijn sänileeihâin lowvoost 7.1.1., meid taan juávhust sänileeihah láá jurgâlum nuuvt, ete jurgâlus lii nuuvt alda algâteevstâ ko máhđulâš. Motomijd sänileeihâid lii puáhtám jurgâliđ aaibâs säänist sáánán, motomijd mun lam kolgâm heiviittiđ eenâb.

(32a) – Minä en vielä **tunne** kelloa, Pate huolehti.

– Minä esittelen teidät toisillenne. Kello, tässä on Pate. Pate, tässä on kello, sanoi Tuukka ja näytti Patelle kelloaan. (EKA1, 29.)

(32b) – Mun jiem vala **tuubdâ** tijme, Pate huolâstui.

– Na tuáihân pyehtivettee uápásmuđ. Tijme, taa lii Pate. Pate, taa lii tijme, eedâi Tuukka já čaaitij Paten tijmes. (ESK1, 29.)

Ovdâmeerhâst (32a) sânisierâdem vuáđuduvá veerbâ *tuntea* maangâi merhâšumij oolâ. Taan sääni merhâšumeh láá anarâškielâst meid siämmáálágáneh ko suomâkielâst, ađai taat sänileikkâ lâi viehâ älkkee jurgâlid̄ njuolgist (32b), já hitruuvuotâ-uv siäilui siämmáamuđusâžžân. Ovdâmerkkâ (33a) lâi meiddei viehâ siämmáánáál älkkee jurgâlid̄ njuolgist (33b), veikkâ merhâšume anarâš- já suomâkielâ kooskâst lii-uv ucánjáhháá eresnálásâš.

(33a) – Päivää, sanoi sijainen. – Teidän opettajanne on matkoilla ja minä olen nyt hänen **paikallaan**.

– Et muuten ole. Opettajan paikka on tuolla pöydän takana, sanoi Tuukka. (EKA1, 39.)

(33b) – Pyeri peivi, eedâi sajasâš. – Tii máttáatteijee lii reeisust já mun lam tääl **suu saajeest**.

– Jieh mudoi lah. Máttáatteijee saje lii tyebbin peevidi tyehin, eedâi Tuukka. (ESK1, 38.)

Ovdâmerkkâ (34a) lâi oppeet vaigâd, veikkâ suomâkielân sänileikkâ lii-uv viehâ älkkee. Jurgâlmist saaniđ koolgâi smiettâđ viehâ ennuv, ko säänih *takaperin* já *ruáptud* iä lah aabâs čielgâsávt vastuuh suomâ- já anarâškielâst. Matematiik sánádâh lii anarâškielân ucánjáhháá ereslágán ko suomâkielâst. Jurgâlus (34b) lii kuittâg viehâ pyereest luhostum tast huolâhánáá, já hitruuvuotâ lii iberdettee.

(34a) – Osaako joku laskea yhdestä kymmeneen **takaperin**?

– ihan helppoa, sanoi Samppa.

– Samppa, käännny heti oikein päin! käski sijainen.

– Mutta piti olla takaperin.

– Tarkoitin, että laskea taaksepäin.

– Sinne juuri, Samppa sanoi osoittaen luokan takaseinä.

Olkaa te muut hiljaa! sijainen sanoi meille kaikille muille, jotka yhä luettelimme lukuja yhdestä kymmeneen etuperin ja takaperin.

– Ja kääntykää ympäri, hän komensi Tuukkaa ja Hannaa, jotka olivat Sampan tavoin kääntyneet selin opettajaan.

– Ette te muut, sijainen kiljui, kun me kaikki pyörähdimme ympäri ja nyt ainoastaan Samppa, Tuukka ja Hanna olivat oikein päin. (EKA1, 43-44.)

(34b) – Máttá-uv kiinii luuhâđ oovtâst love räi **ruáptud**?

- Aaibâs älkkee, eedâi Samppa.
- Samppa, jurgâlâd tállân tehikulij! kočoi sajasâš.
- Mut koolgâi leđe ruáptud.
- Mun tárguttim, ete luuvâ nube kuávlun.
- Nuuvt eidu, Samppa eedâi já čujottij luoka monnjâsiäinán.
- Orrood̄ tij puohah iäráseh tääl siijvost! sajasâš eedâi mijjân iärásáid, ki äh vala luvâttâlâim numerijd oovtâst love räi ovdâskulij já maassâdkulij.
- Já jurgâlâddâđ, sun kočoi Tuuka já Hana, kiäh láin jurgâlâddâm ruáptud tego Samppa.
- Epped̄ tij iäráseh, sajasâš kiljoi, ko mij puohah jurgâlâddâim, já tääl Samppa, Tuukka já Hanna lijji ruáptud. (ESK1, 42–43.)

Parvela kiävttá ennuv sänileihâsis polysemisijd saaniid, moh lohtâseh tuávkki vuotân. Taah uccâ säänih láá idiomaatliih já taid ij pyevtigin ain čuávid̄ siämmáanáál ko algâteevstâst. Sänileikkâ (35a) lii tast uáli pyeri ovdâmerkkâ. Eidu tágárijn uccâ soojijn jurgâleijee kalga tuhhiittid̄ viehâ ennuv. Taggaar sääni, mii suomâkielâst kovvee ucánjáhháá tuávhis ulmuu, ij oppeet anarâškielâst eedâ lohheid maiden. Ovdâmerkkân sääni *ijjâlodde* teikkâ sääni *oppuu* (pöllö) kovvee anarâškielâst eenâb vijsesvuodâ ko tuávkki vuodâ.

(35a) – Nämä ovat opettajia, **pöllö**, Tuukka sihisi ja pukkasi Samppaa kylkeen.
– Onkos täällä **pöllöjen opettajia**? Samppa yritti uudelleen (EKA1, 19).

(35b) – Taah láá máttáatteijeeh, **tuávki**, Tuukka culáiditij já nurdâstij Sampa iärtán.
– Láá-uvks tääbbin **tovhij máttáatteijeeh**? Samppa keččâlij uđđâsis. (ESK1, 19.)

Ko taah tuávkki vuodâ säänih láá mangii eidu idiomaatliih, te liččim halijdâm kevttid̄ jurgâlmân anarâškielijd idiomaatlijd vastuid. Eidu tast kuittâg must lii kielâčuolmâ já veikkâ mun uuccim viehâ ennuv maangâlágánijd idiomijd, jiem kavnâm anarâškielâst njuolgist saaniid, maid liččim puáhtám kevttid̄ já maid lohheeh liččii meid iberdâm. Taan jurgâlusâst (35b) lâi kuittâg tárguttâs siäiluttid̄ uccâ sääni, mii kuvviiččij tom, ete Sampa komment lâi Tuuka mielâst tuávki.

Ovdâmerkkâ (36a) vuod lii šiev ovdâmerkkâ saniijijn sierâdmist, main lii tehálâš roolâ ubâ mainâsis. Párnááh láá eidu ovdeláá savâstállâm lopâtteijest já smiettâm, maggaar

lii lopâtteijee, já loopâst keksim, ete lopâtteijee lii taggaar, kote ooppât já looppât siämmáá ääigi. Ovdâmeerhâst (36a) láá-uv ennuv kevttum suomâkielâ *loppu*-sääni variaatioh. Sänileeihâ jurgâlmist lijjii maangah háástuh. Tiäđust-uvvuosmuš hástu lâi tot, ete sääni *lopettaja* ij lamaš anarâškielân, mut meid säänih *lopettaa* já *loppu* mulsâšudeh anarâškielâst äššiohtâvuodâ miel nubenáál ko suomâkielâst. Tuše *loppâ*-sääni kevttim ij luhostum, tastko tom ij puáhtám sujâttiđ algâteevstâ miäldásávt.

(36a) – Minulle vain vähän, minä sanoin, kun tuli minun vuoroni.

- Sano sitten kun **lopetan**, pyysi keittäjäätäti.
- Saako ottaa kaksi karjalanpiirakkaa? minä kysyin.
- Vain yhden. Ne **loppuvat** muuten, sanoi täti.
- Eikö ole enää mansikkamehua? minä ihmettelin.
- **Lopussa**. Ota **appelsiinimehua**, se on yhtä hyvää, täti **opetti**.
- Kiitos.
- **Lopussa kiitos seisoo**, täti **lopetti**.

Minä olin jo menossa pöytään, kun karmea ajatus iski minun mieleeni.

- Asutko sinä sattumoisin **Vantaalla**? minä kysyin vielä tädiltä.
- En, kuinka niin? täti hämmästyí.
- Tulipahan vain mieleeni.

Minä huokasin helpotuksesta, mutta liian aikaisin.

- Minä muutan Vantaalle, kun tämä leiri **loppuu**, sanoi täti ja jatkoi keiton kauhomista kuin ei mitään. (EKA2, 12-13.)

(36b) – Munjin tuš ucánjáhháá, mun ettim, ko poođij muu vuáru.

- Eeđâ talle ko mun **lopâttâm**, mälisteijeesiäsá piivdij.
- Uážum-uv mun vâldiđ kyehti kärjilpiirak? mun kojâdim.
- Tuše oovtâ. **Loopâid** ferttee jyehiđ iärásáid, siäsá eeđâi.
- Ij-uv lah innig eennâmmyerjisäppi? mun ain imâštállim.
- **Ij lah innig**. Vääldi **loppimielhi**, tot lii njäälgis, siäsá **opâttij**.
- Takkâ.
- **Loopâst láá ain kijtoseh**, siäsá **loppâttij**.

Mun lijjim jo monâmin piävdán, ko hirmos juurdâ šoodâi muu mielân.

- Aasah-uv tun mudoi **Tiänust**? mun kojâdim vala siäsást.
- Jiem, mondiet? siäsá imâštâlâi.
- Kohân šoodâi mielân.

Mun šuáhkâdim já lijjim hiälpâskâm, mut liijkás tooláá.

- Mun varriim Tiänun **loppâkeesist**, siäsá eeđâi já joodhij mäáli jyehim tego mihheen čuolmâid ij liččii lamaškin. (ESK2, 12–13.)

Taat sänileikkâ lii jiešalnees oppeet ovdâmerkkâ, mii siskeeld elementijd meid eres sänileikkâtiijpâin. Sänileikkâ lii jotkâ paronymisii sänileiekân (29a) já viehâ tehâlâš mainâs tááhus. Eidu taan sänileeihâ ääigi párnááh keksejeh, kii lii lopâtteijee. Jurgâlem

lâi kuittâg viehâ älkkee, veikkâ aabâs njuolgist ij pyevtigin suomâkielâst jurgâliđ. Sänileeihâ vuáđuelementeh láá kuittâg viehâ pyereest sirdum meid jurgâlusân.

Ovdâmerkkâ (37a) sierâd verbáin *kasvattaa*. Luhhoost anarâškielâst taat *šoddâdiđ*-säáni lii siämmáanáál polysemisâš, já jurgâlusân (37b) tom puovtij jurgâliđ njuolgist.

(37a) – Lopuksi rehtori muistutti opettajaa siitä mikä on hänen todellinen tehtävänsä.

– No mikä? kysyi Samppa.

– Niin, mikä? ihmettelimme me kaikki muutkin.

– **Kasvattaa meitä**, sanoi Tuukka.

– –

– Ettekö te onnettomat käsität mitä se tarkoittaa? Meitä **kasvatetaan ruuaksi** humanoideille. (EKA2, 109.)

(37b) – Loopâst rehtor muštottij máttáatteijee tast, et mii lii suu olmâ pargo.

– Na mii te? Samppa koijâdij.

– Naa, mii te? mij iäráseh-uv imâštâlâim.

– **Šoddâdiđ mii**, Tuukka eedâi.

– –

– Epped-uv tij uđhettemeh ibbeerd maid tot meerhâš? **Mii lep šoddâdum** humanoidij **purrâmuššân**. (ESK2, 109.)

Masa siämmáanáál já tuše uccáá muttemáin tooimâi meiddei ovdâmerkkâ (38a). Suomâkielâ säáni *kypsyystesti* ij anarâškielâst aabâš lekkâs siämmáanáál, mut *testap-*veerbâin puáhtá viehâ pyereest pyehdiđ algâteevstâ jurduu jurgâlusân (38b).

(38a) – Jospa me tekisimme teille ensin tällaisen **kypsyystestin**? ehdotti psykologi.

– Se on turhaa, sanoi Tuukka.

– Minä ainakin olen vielä aivan raaka, väitti Hanna. (EKA2, 112)

(38b) – Jispa mij vistig váhá **testap** tii? psykolog iävtuttij.

– Tot lii tušše, Tuukka eedâi.

– Mun jiem aainâskin lah vala kopšâm, Hanna naggij.

7.2.2. Sänileeihâ muttem jurgâlusân

Tego taan tutkâmušâst lii lamaš saahâ, te motomin sáttá leđe vaigâd raijiđ tom, kuás sänileikkâ lii muttum já kuás siäilum algâteevstâ nálásâžžân. Tain ovdâmeerhâin nubbe lii čielgâs ko mun lam muttám sänileeihâ eidu polysemia tááhust. Vuosmuš ovdâmerkkâ (39a) lii kuittâg idiomaatlâš.

Tuávkkivuodâ jurgâlmân mun lam *Ellä*-kiirijjn kiävttám maangâmuđusijd vuovijd, váhá teevstâ ohtâvuodâ miel. Motomin mun lam jurgâlâm tuávkkivuodâ saaniđ ellei saaniđn tego veikkâ ovdâmeerhâst (39b), mast lam kiävttám sääni *aasi* sääni *pöllö* saajeest. Sänileeihâst koolgâi čielgâsávt leđe ellei čujotteijee sääni pirrâduv tááhust, tastko párnááh láá elleekäárdist. Ovdâmeerhâ (35b) sääni *tuávki* ij liččii toos heivim. Veikkâ taat sänileikkâ lii jurgâlem maŋa uáli siämmáálágán ko algâteevstâst (39a), te tot muttoo jurgâlmist muu mielâst kuittâg tuárvi ennuv, ete tom puáhtá rekinistiđ taan juávkun.

(39a) Neljännessä oli eläinkin.

– Sillä on aika iso häkki, Pate arvioi

– Ei se ole sen, **pöllö**. Tuukka huomautti

– **Kenenkä pöllö** se sitten on? Pate halusi tietää.

– **Ei se ole pöllö ensinkään**, tiesi Hanna – Tässä kyltissä lukee: lumileopardi.

(EKA1, 93.)

(39b) Niäljád heekist lâi ellee-uv.

– Tast lii viehâ stuorrâ hekki, Pate mittádâlâi.

– Ij tot lah ton, **aasi**, Tuukka huámášitij.

– **Kiän aasi** tot talle lii? Pate halijdiđ tiettiđ.

– **Ij tot lah ollágin aasi**, Hanna tiedij. – Taan koolbâst lohá muotâleopard.

(ESK1, 91.)

Eidu tágáreh čuolmah sänileeihâi jurgâlmist láá kuittâg táváliih. Ij lah nuuvt čielgâs, kuábbáá juávkun (algâteevstâ miäldásávt vâi muttem) sänileikkâ lii šlajättállum. Mun lam kiävttám šlajättâlmist tääl siämmáá minstâr ko ovdâmeerhâst (30b), ete ellee lii muttum nubben, mut meid sänileeihâ jurgâlemvyehi lii muttum.

(40a) – Missä täällä on **kaukalo**? kysyi Pate, joka oli ilmestynyt paikalle. Hänellä oli luistimet jalassa.

- Tuolla ulkona **karsinassa on yksi**, isäntä sanoi kummastuneena.
- Kiitos, sanoi Pate.
- Mutta se on **meidän porsaita varten**, isäntä huomautti.
- **Meidän porsaat**. Varmaan joku paikallinen seura vähän niin kuin Anaheimin mahtiankat, Pate mutisi ja meni ulos. (EKA2, 18.)

(40b) – Kost tääbbin lii **areena**? kojâdij Pate, kote lâi almostum pääihi oolâ. Sust lijiii luistimeh juolgijn.

- Tobbeen **uuvsä tyehin lii ohtâ**, hiämâskâm iššeed eedâi.
- Takkâ, eedâi Pate.
- Mut tot lii **mii hiäppušij várás**, iššeed huámâšitij.
- **Mii hiäppušeh**. Vissásávt miinii páihálâš seervijd váhá tego Anaheim mahtâvuonjâččeh, Pate mulidij já moonâi uuvsäst olgos. (ESK2, 18.)

Ovdâmerkkâ (40a) lii aabâs ereslágán. Párnááh láá uápásmuumin eennâmtuálun já Pate vuod jurdá, et sun lii jienâskiärruleeirâst. Patest láá jienâskiärrupihtâseh pajalist já sun ocá *kaukalo*, mii meerhâš suomâkielân sehe saje kost spellâđ jienâskiäru já saje, kost elleeh poreh. Anarâškielâst ij lah polysemisâš sääni kuvviđ taam, pic taah kyehti äšši láá sierâ säänih. Mun meridim kevttiđ sääni *areena*, mii sáttá pyereest kavnuđ eennâmtuálust já lii älkkee meid ovtâstittiđ jienâskiärun. Tuše šaveh iä liččii heiviim areenan já nuuvt mun kolgim mutted taid hiävušin. Taat sänileikkâ lâi hástulâš saanij tááhust, mut mun lijjim ilolâš tast, ete puohtim tom čuávidiđ já loppâpuátusân lam uáli jo tuđâvâš. Meid huumor sirdui jurgâlusân siämmaámuđusâžžân.

7.2.3. Lasettem

Taan juávhust sänileeihah láá mangii algâteevstâst idiomaatliah ađai toh väätih monniilágán čielgiittâs jurgâlusân, vâi hitruuvuotâ sirduuččij já jurgâlus ličij iberdettee. Ovdâmerkkâ (41a) aalgât taam juávhuh. Sääni *susi* lii taan ohtâvuodâst idiomaatlâš, já tast lii lijgemerhâšume suomâkielâst. Mangii tot eidu táválávt taarbâs toos lasseen sääni *tulla (tulla susi)*, mii meerhâš, ete miinii aašijd mana endurân. Anarâškielân taat sänileikkâ ij tooimâ, mut halijdim siäiluttiđ sääni *kumppi*, tastko mainâsist lâi meid ruopsishilkkâ já sänileikkâ čujottij toos. Jurgâlusâst (41b) šoodâi kuittâg uccâ lasettem

áánsust aabâs iberdettee. Ruopsishilkká-maainâs jotá fáárust *Ella*-kiirjijn já lii pisovâš alluusio. Sänileeihâst puáhtá-uv polysemia lasseen kavnâđ meid eres sänileikkâtiijpâid.

(41a) Me olimme kokemuksistamme oppineina ehdottaneet joulujuhanäytemäksi Punahilkkää, mutta opettaja ei halunnut. Hän sanoi, että siitä **tulisi** kuitenkin **susi**. (EKA1, 56.)

(41b) Mij lâim oppâm jieččân teatterfiarâniijn tommit, ete iävtuttijm juovlâčaitâlmân Ruopsishilkká, mut máttáátteijee ij halijdâm. Sun eedâi, ete tot **epiluhostuuččij** kuittâg **nuuvt**, ete tast **šodâččij kumppi**. (ESK1, 54.)

Meiddei ovdâmerkkâ (42a) tarbâšij jurgâlusân (42b) uccâ lasettem. Tego ovdil lâi saahâ, te sääni *vierccâ* ij ohtuunis liččii adelâm anarâškielâlijd lohheid olmâ kove (tuávkkivuotâ). Sääni *vierccâ* lâi kuittâg taan sänileeihâst tehâlâš element, já ton tááhust koolgâi-uv smiettâđ toos pyeri sääni kuvviđ sehe tuávkkivuodâ ete viercâ. Muu stivrejeijee keksii toos sääni *korrâuáivi*, mast šoodâi-uv viehâ pyeri. *Korrâuáivi* kovvee sehe tuávhis komment ete eennâmtáálu viercâ.

(42a) – **Pässi**? Tuukka sanoi minulle, mutta minä en loukkaantunut, sillä Tuukka tarkoitti maatalon pässiä. (EKA2, 21.)

(42b) – **Korrâuáivi**? eedâi Tuukka munjin, mut mun jiem pahadum ko Tuukka tãrguttij eennâmtáálu viercâ. (ESK2, 21.)

Ovdâmeerhâ (42b) lasseen, mun lam viehâ mangii kiävttám meid sääni *tuávkki* jo-uv ohtuu teikkâ monnii eres sääni lasseen. Ovdâmerkkâ (43a) lii eidu taggaar sänileikkâ, moos uccâ lasseetmâin finnij algâteevstâ merhâšume já huumor meid jurgâlusân (43b). Ovdâmeerhâ (43b) viercâst šoodâi-uv aabâs ereslágán tobdo, ko toos lasettij aalgân *tuávkki*-sääni attribuuthäämi *tuávhis*.

(43a) – Senkin **pässi**. Sinä et sanonut, että olet naimisissa, lopettaja sanoi (EKA2, 38).

(43b) – Tun **tuávhis vierccâ**! Tun jieh ettâm, ete tun lah naaijâm, lopâtteijee eedâi. (ESK2, 38.)

Ovdâmeerhâst (44a) lâi tijpâlâš čuolmâ. Nommâ *Uuno* ij kuvvii mahten tuávkkiuodâ anarâškielâst, pic lii viehâ táválâš almaa nommâ. *Uuno*-noomâ lâi kuittâg pággu siäiluttiđ teevstâ siskáldâs tááhust teikkâ keksiđ toos nube tiätukištokoččâmuš já meid vástádâs, moos lohtâs nommâ já tuávkkiuotâ. Pate, kote ain vahâgist tiätá olmâ vástádâsâid, västid “vissâ mottoom *Uuno*” já lii vuoigist. Stivrejeijee iävtuttâsâst lasettim vástádâsân sääni *äijih*, já talle dialog šoodâi luándulâžžân, veikkâ tast váilu-uv olmâ sänileikkâ (44b). Huumor taan sänileehâst šadda kuittâg tast, ete Pate oppeet vahâgist västid olmánáál.

(44a) – Minkä niminen oli kansakoulumme perustaja? kysyi rehtori.

– Varmasti **joku uuno**, Pate kuiskasi minulle.

– Uno Cygnaeus! Hyvin tiedetty. Piste toisen luokan joukkueelle, huudahti rehtori. (EKA2, 58–59.)

(44b) – Mon nommâsâš lâi mii aalmugškoovlâ vuáđudeijee? rehtor koiđâdij.

– Vissásávt **mottoom uuno äijih**, Pate culidij munjin.

– Uno Cygnaeus! Pyeri. Čyegis nube luoka juávkun, rehtor huihádij. (ESK2, 58–59.)

7.3. Analyys čuákánkiäsu

Must láá amnâstuvâst 19 ovdâmerkkâd paronymisijn já polysemisijn sänileehâin Timo Parvela *Ella já kaverit* -kiirjijn já toi jurgâlusah anarâškielân. Motomijn sänileehâin must láá meiddei versioh ungarkielân.

Sänileehâid mun lam juáhám juávhoid jurgâlemvyevi miäldásávt. Iššeen mun lam kiävttám Delabastita (1996, 134) vuovijd jurgâliđ sänileehâid, mut lam heiviittâm suu strategiaid kuittâg viehâ ennuv. Mun lam nomâttâm muu vuovijd (a) **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt**, (b) **sänileehâ muttem jurgâlusân** já (c) **lasettem**.

Muu jyehim lii ennuv ruávásub ko Delabastita (1996, 134) jyehim, tego lowvoost 6.3. jo kovvejim. Mun lam ovtâstittám Delabastita juávhuid já nomâttâm taid uđđâsist:

(a) **Jurgâlem algâteevstâ miäldásávt** siskeeld Delabastita vuovijd 1 já 5 ađai **sänileikkâ – sänileikkâ** sehe **sänileikkâ algâtekstâ – sänileikkâ čuosâttâhtekstâ**.

Nubenáál ko Delabastita, mun lam kuittâg rekinistám taan juávkun meid sänileeihâid, maid mun lam uccáá muttám, mut luhostum siäiluttiđ alda algâteevstâ.

(b) **Sänileeihâ muttem jurgâlusân** siskeeld meid siämmáid vuovijd 1 já 5, mut toi lasseen taan juávhu sänileeihâi jurgâlmân mun lam ovtâstittám meid Delabastita vuovijd 2 já 7: **sänileikkâ – ij sänileikkâ** já **nollá – sänileikkâ**. Sänileeihâid lii kolgâm mutteđ jo-uv uccáá teikkâ váhá eenâb, mut hitruuvuodâ siäiluttem suullân siämmáamuđusâžžân lii luhostum.

(c) **Lasettem** siskeeld Delabastita vuovijd 3 já 8 ađai **sänileikkâ – siämmáamuđusâš reetoorlâš vyehi** já **lasettem**, já sänileeihâin sätth leđe elementeh meid eres juávhuin. Vuáđujuurdân lii lamaš, ete sänileeikân lii kolgâm lasettiđ maidnii, vâi hitruuvuotâ lii sirdum já sänileikkâ lii lamaš iberdettee.

Puoh enâmustáá muu amnâstuvâst láá polysemisiih ovdâmeerhah. Juávhus **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt** toh lijjii čiččâm pittád já paronymisiih ovdâmeerhah lijjii nelji. Juávhus **sänileeihâ muttem jurgâlusân**, polysemisiih sänileeihah lijjii kyehti já paronymisijn sänileeihâin lâi tuše ohtâ ovdâmerkkâ. Juávhus **lasettem** polysemisiih sänileeihah lijjii nelji já paronymisiih vuod tuše ohtâ ovdâmerkkâ.

Ton lasseen, ete sänileeihah lijjii enâmustáá juávhus **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt**, te viehâ mangii sänileeihâ lâi máhđulâš jurgâliđ jo-uv säänist sáánán tâi masa säänist sáánán, polysemisijn sänileeihâin nelji ovdâmeerhâ já paronymisijn kyehti. Loopâi ovdâmeerhâi peht jurgâlem luhostui muttemáin motomijd saaniid. Saaniij merhâšumeh iä kuittâg nuuvtkin muttum.

Paronymisijn sänileeihâin **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt** lâi olâttittee älkkee uccáá muttemáin. Tuše ohtii (30b) koolgâi algâteevstâ jurduu tuálvuđ nuvt kuhás, ete tot vaiguttij ubâ mainâsân. Talle-uv merhâšume siäilui monnii tääsist, tuše ellee muttui nubben. Ohtii sänileeikân (31b) koolgâi lasettiđ eres tippâi elementijd sänitääsičuolmâ tááhust.

Polysemisijn sänileehâin puovtij viehâ pyereest kevttiđ siämmáid saanijd sehe algâteevstâst ete jurgâlusâst-uv. Motomin ekvivalens lâi máhđulâš finniđ teekstân uccáá heivitmáin. Merhâšuumij siäilutmân koolgâi valjiđ siämmáamuđusijd saanijd, aainâs-uv tagarijd, main lâi siämmáá motiiv. Puoh taah säänih lijji ellee nomâttâsah peic *kaukalo*. Lasettem lâi pyeri vyehi finniđ algâteevstâ funktio jurgâlusân, jis njuolgâ jurgâlus ij heivim. Lasettem koolgâi kevttiđ enâmustáá idiomijgijn, já tot-uv iberdetteevuođâ tááhust.

8. SUOGÂRDEM JÁ LOPPÂPUÁTUSEH

Taan tutkâmuš tárguttâs lâi selvâttiđ, maht algâteevstâ hitruuvuođâ puáhtá siäiluttid sänileeihâi jurgâlmist tast huolâhánáá, ete huumor lii vuáđudum stuorrâ uásild sänileeihâi oolâ já ete sänileeihâi jurgâlmist láá aabâs jieijâslágáneh čuolmah. Koččâmuššân taan tutkâmušâst lijji:

1. Magarijd strategiaid jurgâleijee puáhtá kevttiđ jurgâlmist?
2. Láá-uv motomeh sänileikkâtiijpah vaigâduboh jurgâlid ko nubeh?

Muu kirjâlâšvuotâanalyys vuáđudui Timo Parvela *Ella ja kaverit* -kirjij já muu jieččân jurgâlusâi oolâ. Sänileeihâin mun valdim fáárun polysemisijd já paronymisijd sänileeihâid, tastko eidu toin must lijji lamaš háástuh jurgâlmist. Ovdâmeerhah amnâstuvâst láá ohtsis 19.

Anarâškielân jurgâlmân lii vaiguttâm ennuv sänirááju vänivuotâ, tastko jyehi syergist ij lah vijđes sánádâh. Vuáhádum já normâdum säänih iä kavnuu veltihánáá älkkeht, já jis algâtekstâ lii riges kielâlâvt, te jurgâleijest láá háástuh saanij rähtimist já valjiimist. Sänileeihâi jurgâlmist mun lam mangii kuáhtâm siämmáá čuolmâ, já talle sääni kalga mahtnii karveđ teikkâ keksid uđđâ sääni algâkielâ sääni sajan. Lovnâsaanij kevttimgin tâi uđđâ saanij keksim ij veltihánáá lah ain puoh pyeremus čuávdus, ko talle kielâ meid älkkeht muttoo. Jurgâlmist ličij pyeri savâstállâđ meid tast, ete tuhhiittep mij tom, ete kielâ uázžu muttuđ. Puoh kielah muttojuh aagij miel. Kielâ muttum ij lah tuše hyenes äšši, pic siämmást ko kielâ muttoo já toos puátih lase elementeh, kielâ meid vijđán. Jurgâleijeeh, siämmáánáál ko kirječâlleeuv, láá kuittâg ovdâsvástádâsâst puátteevuođâ párnái já nuorâi kielâtááidust. Anarâškielâst já eres ucceeblovokielâin kirjâlâšvuotâ vaaigut ennuv meid rävisulmui kielâtááidun.

Suomâ- já anarâškielâ pirráduvah láá suhâlâšvuotâ tááhust viehâ siämmáálágáneh. Ulmuuh kevttih taid kielâid Suomâst já anarâšah iberdeh jyehi aheluokkaast suomâkielâ uáli pyereest. Kulttuur lii kuittâg ereslágán, já anarâškielâ lii uhkevuálásâš. Jurgâleijee

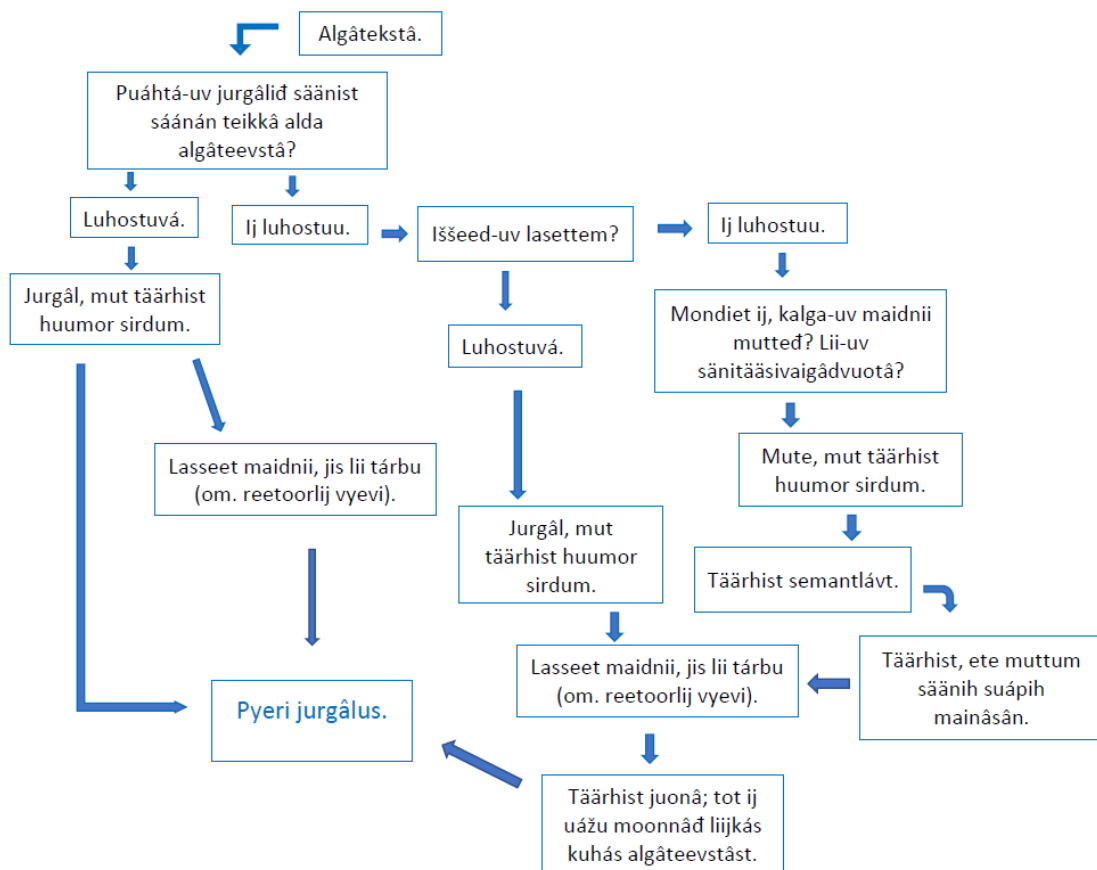
kalga-uv smiettâđ tárkká, magarijd čuávdušijđ jurgâlmist puávtáččij kevttiđ, vâi tuárjuččij kielâ nanosmittem.

Taan tutkâmušâst stuárráamus čuolmâ lâi tot, ete maht sänileeihâid ubânâsân kolgáččij jyehiđ. Iberdâm tääl pyereest, ete kielâtotkein láá ain lamaš tain vaigâdvueđah. Mun juohim jieččân amnâstuv sänileeihâid jurgâlemvuovij mielđ kuulmâ juávkun: (a) **jurgâlem algâteevstâ miäldásávt**, (b) **sänileeihâ muttem jurgâlusân** já (c) **lasettem**. Jyehimist mun kevttim iššeen Delabastita (1996, 134) käävci vyehid juávhui jyehimân, mon mun kovvejim lovvoost 6.1. Muu vyehi jyehiđ vuovijđ kuulmâ juávkun kuittâg spiekâst Delabastita strategiast. Must iä lah nuuvt ennuv juávhuh, já toi rajim lii ruávásub. Taat jo ton tááhust, ete must láá sänileikkâtijpâi fáárust tuše kyevti juávhu sänileeihah: fonologisiih já leksikaalisiih sänileeihah.

Muu jyehim kuulmâ juávkun ij lah mihheen šiev vástádâsâid ige addel čielgâ čuávduš, já ton tááhust muu jyehimist uážžu leđe meid eres mielâst. Juávhui siste muu ovdâmeerhâid puávtáččij meiddei jyehiđ mottoom eres strategiain. Motomij ovdâmeerhâi peht mun-uv smiettim ennuv tai jyehim, tastko liččim halijđâm rekinistiđ taid maangâ juávkun. Sänileeihâi šlajâttâllâm ij lah älkkee, já jurgâleijee siämmáánáál ko kielâtotkee-uv kalga tuše valjiđ já vuáđustâllâđ jieijâs valjiimijđ. Veikkâ jiem lah aaibâs tuđâvâš jieččân jyehimân, te tot lii viehâ hiäivulâš paronymisij já polysemisij sänileeihâi jurgâlmân. Kuulmâ juávkun jyehim addel meiddei lihâdemvääri, tastko sänileeihah iä lah kategorisistum meendu čovgâsávt. Muu vuovij 1, 2 já 3 lasseen strategian puávtáččij lasettiđ meid juávhu **sänileeihâ meddâl vâldim**, mut taan amnâstuvâst tot ij lah tárbulâš, já jieš kiävtáččim tom eskin talle, ko tot lii aaibâs págulâš.

Njuolgist säänist säánán jurgâlus puáhtá leđe já táválávt lii-uv vaigâd luuhâđ, tego taan tutkâmušâst lii jo ovdil ettum. Nuuvt lj kuittâg lah jyehi tove, mon puáhtá muu amnâstuvâst-uv uáiniđ. Motomin njuolgâ tâi masa njuolgâ jurgâlus luhostuvá. Iberdetteevuotân puáhtá vaiguttiđ meid sänileeihâ fáddá ađai motomin eidu sänileeihâ siskáldâs lii vaigâd iberidiđ kulttuurčuolmâi tâi kielârâhtusij tiet. Eidu tágárij soojij peht jurgâleijee kalga mangii valjiđ, kuábâš lii teháľub: merhâšume vâi hitruuvuotâ.

Meid taan tutkâmušâst sänileeihâid koolgâi viehâ ennuv heiviittid jurgâlussáid, mut hitruuvuotâ sänileeihâin siäilui kuittâg suullân siämmaámuđusâžžân. Sänileeihâi jurgâlmist tego jurgâlmist mudoi-uv, merhâšuumij siäiluttem lii kuávdáš äšši. Talle ko mun kolgim mutteđ jurgâlusân eenâb, te irâttim siäiluttiđ merhâšuumijd nuuvt alda algâteevstâ ko máhđulâš. Muttemijd porgim tuše hitruuvuotâ, iberdetteevuotâ teikkâ riitmâ tiet, ovdâmerkkân *kaukalo – arena, pöllö – aasi, possu – šoorvâš* já *porsaat – hiäppuše*. Algâteevstâ saanij siäiluttem ličij toohâm jurgâlusâst luánduttem já viicist ibbeerdmettum. Jurgâlmist jurgâleijee kalga-uv jyehi tove valjiđ sierâlágániđ čuávdusijđ jurgâlemčuolmáid. Jyehi kerdi lii áinoošlajâšâš. Hitruuvuotâ jurgâlmist ij jurgâleijee ain pyevtigin kevttiđ standardčuávdusijđ, ige mustkin lah adeliđ taggaar čuávdus, mii toimâččij aabâs jyehi tove. Analyysist puáhtá kuittâg uáiniđ, ete mun kevttim mangii siämmaámuđusijđ vuovijđ sänileeihâi jurgâlmist. Mun lam ráhtám jieččân čuávdusijn išeniävu, mon puáhtá kevttiđ pyerrin jurgâlemčuolmâi čuávdimán. Tot kávnoo kovosist 1.

Kovos 1. Sänileeihâi jurgâlem *Ella já skipáreh* -kiirijjn.

Tego kovosist 1 puáhtá huámmášiđ, pyeri jurgâlus kolgâččij leđe jurgâleijee ulmen. Maht tom vuod finnee, lii ennuv kiddâ algâ- já čuosâttâhkielâ saanij vaastâvuodâst. Jis algâ- já čuosâttâhkielah láá hylkkikielah, sáttá jurgâleijest leđe älkkeb jurgâliđ sänileeihâid algâteevstâ miäldásávt. Motomin joba säänist sáánán jurgâlus lii máhđulâš. Talle ko säänistsáánán jurgâlus ij kuittâg luhostuu, te jurgâleijee kannat smiettâđ, maht siäiluttid jurgâlus alda algâteevstâ. Pyeri njuolgâdus toos-uv lii, mutteđ sänileeihâ nuuvt uccáá ko máhđulâš.

Jis sänileeihâ ij pyevti jurgâliđ njuolgist ige aldagin njuolgist čuosâttâhkielân, kannat jurgâleijee iskâđ motomijd lasseetmijd teikkâ reetoorlijd vuovijd sänileeihâ jurgâlmist. (Kovos 1.) Tágáreh vyevih pyehtih leđe ovdâmerkkân uccâ saanij teikkâ čielgiittâsâi lasseetmeh, tego mun lam analyys-lovvoost motomij ovdâmeerhâi peht oovdânpuáhtám. Mangii taah čuolmah iteh idiomaatlij saanij ohtâvuodâst, já toh väätih maidnii, ete vicci ličij iberdettee.

Motomin sänileikkâ lii vaigâd jurgâliđ nuuvt, ete sehe hitruuvuotâ ete merhâšumeh siäiluččii siämmáamuđusâžžân. Talle jurgâleijee kalga mutteđ sänileeihâ nuuvt ennuv ko tot lii tárbu iberdettee- já hitruuvuodâ tiet. Jis sänileeihâ kalga mutteđ jurgâlusân, te jurgâleijee kalga leđe tärkki, amas juonâ vandârdiđ meendu kuhás algâteevstâst. Siämmást huumor sirduumist kalga anneeđ huolâ. (Kovos 1.)

Amnâstuv miel hitruuvuodâ siäilumân suomâkielâst anarâškielân, polysemisâš sänileikkâ lii kustoo váhá eenâb ármugâs jurgâleijei. Taat lii olâttittee, tastko eres *Ella*-jurgâleijeeh láá annaam eidu paronymisijd sänileeihâid älkkeebin (Kovács 2021; Sidorova 2022). Toos sáttá vaiguttiđ tot, ete anarâšâi já syemmilij škovlâpirrâduvah láá uásild siämmááh, ko vuod eurooplj škovlâpirrâduvah spiekâsteh mainâsij pirrâduvâst viehâ ennuv. Motomin paronymisâš sänileikkâ puáhtá meid leđe čiähusist ige jurgâleijee veltihánnáá hoksáá tom. Suijân toos sáttih leđe ovdâmerkkân hoppuus äigitaavluh teikkâ hiäjus algâkielâ táidü.

Polysemisij sänileeihâi jurgâlmân vaaigut tot, maggaar sääni lii čuosâttâhkielâst. Jis siämmáš sääni lii siämmáanáál polysemisâš meid čuosâttâhkielâst, sáttá jurgâlem luhostuđ masa njuolgist. Motomin sääni lii kuittâg polysemisâš eresnáál algâ- já čuosâttâhkielâst. Návt njuolgâjurgâlmist merhâšume sáttá muttuđ ennuv. Toh polysemisiih sänileeihah, moh siskeldeh idiomijd, láá puoh enâmustáá hástuliih jurgâliđ. Pro gradu -tutkâmuš ääigi mun lijjim joba viehâ ennuv olâttum tast, ete polysemisijd sänileeihâid lii puáhtám kuittâg nuuvtkin pyereest heiviittiđ masa njuolgist suomâkielâst anarâškielân. Amnâstuvâst ij lamaš maŋgâgin polysemisâš sänileikkâ, mon ličij kolgâm mutteđ ennuv, ađai suomâ- já anarâškielâ suhâlâšvuodâ puáhtá uáiniđ.

Paronymisijn sänileeihâin mun kolgim heiviittiđ ennuv eenâb, veikkâ toh urruu vistig älkkeebin. Paronymiain sierâdmist mun muttim maŋgii saaniđ nubben, nuuvt ete toh lijjii loopâst eresnáásiih ko algâteevstâst. Sänileeihâin mun ain irâttim keččâđ ubâ mainâs juonâ. Paronymisijn sänileeihâin merhâšume ij lah kuittâg muttum meendu ennuv, já muu mielâst taid puáhtá älkkeht tubdâđ algâteevstâ sänileikkân.

Loppâloopâst muu amnâstuv sänileeihâid puovtij jurgâliđ viehâ uccáá muttemáin, teevstâst čielgitmáin teikkâ lasseetmáin maidnii jurgâlusân. Lasettem lâi pyeri vyehi talle, ko teevstâst lijjii sänitääsivaigâdvuodâh já sänileeihâ iberdetteevuodâ tááhust koolgâi čielgiđ teekstân váhá eenâb ko algâteevstâst lijjii lamaš tárbu. Maangânalásij reetoorlij vuovijgijn, ovdâmerkkân uccâ sanijgijn teikkâ loppâkiäččusijgijn jurgâleijee puáhtá talle lasettiđ hitruuvuodâ tágáráid soojijd, mast jurgâlem ij aabâs aalgâteevstâ mielđ luhostuu. Taan amnâstuvâst lasseetmijd lii kolgâm porgâđ enâmustáá talle, ko sänileeihâst láá lamaš idiomaatlíih čuolmah.

Motomin jurgâleijee kalga mutteđ teevstâ ennuv teikkâ kyeđđiđ monnii sänileeihâ ollásávt meddâl. Teevstâ muttemist mun lam ain keččâlâm smiettâđ mainâs ubâlâšvuodâ já tom, moh komponentijd láá maainâs tááhust teháliih siäiluttiđ. Huumor siäiluttem sänileeihâi jurgâlmist kalga meid leđe ubâ paje mielâst, já jurgâlmist lii pyeri árvuštállâđ jieijâs teevstâ hitruuvuodâ uáinust.

Pro gradu -pargo čäällim ääigi mun jurgâlškuottim kyehti čuávuváá *Ella*-kirje, *Ella Laapist* já *Ella já Paterock*. Čielgásávt pro gradu čäällim já tutkâm lâi vaiguttâm muu jurgâlemvuáhán, tastko tääl must lâi aabâs ereslágán visesvuotâ jurgâlid. Eres jurgâleijeigijn savâstállâm lii meid išedâm, já mun máátám tääl aabâs uđđâ vuovijgijn luuhâđ algâteevstâid. Sänileehâi maailm lii sehe hitruu ete mielâkiddiivâš. Mun lam oppâm ennuv hitruuvuodâ jurgâlmist já meiddei kiddiistum tast lase.

Materiaal kiedâvuššâm moonâi loopâst viehâ älkkeht, mut paccim jieš käibidiđ eenâb ovdâmeerhâid tiijpâst nuubán, eidu jurgâlemvuovij miel. Ton tááhust smiettim meid kuhháá muu amnâstuv vijđedem, vâi liččim finnim uáinusân sierâlágánijd vuovijd jurgâlid sänileehâid. Muu vuolgâjuurdâ hitruuvuodâ siäilumist pisoï loopâ räi, já tutkâmuš čáittá, ete algâteevstâ humor lii máhđulâš sirded jurgâlusân. Veikkâ sänileehâi jurgâlem ij lamaškin máhđuttem, te muu mielâst toi miäruštállâm tuše oovtâ juávkun kuittâg lâi. Kielâtotkein Delabastita (1996) vyehi raijid sänileehâid lâi aldemustáá muu raijim, mut mun kolgim heiviittiđ suu jyehim viehâ ennuv, tastko muu amnâstuv sänileehah-uv siskeldii tuše kyevti juávhu, paronymia já polysemia, sänileehâid.

Muu amnâstâh taan tutkâmuš várás ij lah viijdes, mut teorieuási lii tuárvi já ovdâmeerhah kovvejuh pyereest sänileehâi čuolmâid jurgâlmist. Muu tutkâmuš čuolmâ lâi tot, ete mun jiem puáhtám njuolgist viärdádállâđ tom eres tutkâmuššâid. Ovdebááh tutkâmušah suomâkielân láá porgum audiojurgâlmist já toh vuáđuduveh sänileehâi merij já sänileikkâtijpâi seelvâtmân. Muu tutkâmuš lii kuittâg pyeri vuáđu čuávuváid hitruuvuodâ tutkâmuššâid, tastko tot lii anarâškielân vuosmuš šlajâstis.

Taat tutkâmuš lâi tienuvvt ávhâlâš, ete tutkâmpuátusijd puáhtá kevttiđ pyerrin sänileehâi jurgâlmist. Kovos 1²⁵ lii meid anolâš išeniävu jurgâlmân já tom puáhtá kevttiđ meid jieijâs teevstâi semantiik tärhistmist. Čaabâkirjálâšvuodâ jurgâlem anarâškielân lassaán ubâ paje, já *Tuhháát sijđod nuorâi kirjálâšvuotâ* -proojeekt finnee joodhâ *100 kirjeh anarâškielân* -projektist. Jurgâlemteorian lii talle tárbu meid puátteevuodâst, já

²⁵ Keejâ sijđo 59.

meid hitruuvuođâ jurgâlem taarbâš lasetutkâm. Čuávuvááh tutkâmfáádáh puávtáččii leđe ovdâmerkkân alluusioi teikkâ eres huumorelementij tutkâm sänileeihâin. Sänileikkâtiijpâid puávtáččij mudoi-uv tutkâđ lase. Aibâs anarâškielân čallum puárásub teevstâi huumor tutkâm-uv sátáččij leđe uáli mielâkiddiivâš já adeliđ meid uáinuid tááláá ääigi čälleid já jurgâleijeid. Huumor lii kuittâg čovgâsávt čonnum kulttuurân já ton tááhust meid toos, mii povvâstut. Talle ko lohhee ibbeerd sänileeihâ teikkâ viici nuuvt, ete tot lii hitruu jurgâlmist huolâhánnáá, te jurgâleijee puáhtá leđe tuđâvâš. Hitruuvuođâ lii sirdum.

TUTKÂMAMNÂSTÂH, UÁNÁDÂSAH JÁ KÄLDEEH**Tutkâmamnâstâh já toi uánádâsah**

EKA1 = PARVELA TIMO 2013: *Ella ja kaverit 1*. Helsinki: Tammi.

EKA2 = PARVELA TIMO 2013: *Ella ja kaverit 2*. Helsinki: Tammi.

ESK1 = PARVELA TIMO 2021: *Ella já skipáreh 1*. Inari: Anarâškielâservi ry. Anarâškielân jurgâlâm Henna Tervaniemi.

ESK2 = PARVELA TIMO 2021: *Ella já skipáreh 2*. Inari: Anarâškielâservi ry. Anarâškielân jurgâlâm Henna Tervaniemi.

EEB = PARVELA TIMO 2010: *Ella és barátai 1-3*. Hungarian: Pongrác Kiadó. Ungarkielân jurgâlâm Ottilia Kovács.

Käldeeh

- ALEXIEVA, BISTRA 1997: *There Must Be Some System in this Madness. Metaphor, Polysemy and Wordplay in a Cognitive Linguistics Framework*. Dirk Delastita (toim.). *Essays on Punning and Translation* s. 137–154. UK: St. Jerome Publishing.
- ANARÄŠKIELÄ SERVI RY 2022: *Projekteh*. <https://anaraskielaservi.fi/tuhhaat-sijod-anaraskielan/> (17.3.2022).
- ATTARDO, SALVATORE 2020: *The Linguistics of Humor An Introduction*. New York: Oxford University Press.
- BASSNET, SUSAN 1995: *Teoksesta toiseen*. Tampere: Vastapaino.
- CAVEN, TIIA 2019: *Oletko tosikko vai uppoaako ironia?*
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/04/03/oletko-tosikko-vai-uppoaako-ironia>
(11.3.2022).
- CHIARO, DELIA 1992: *The Language of Jokes -Analysing Verbal Play*. London: Routledge.
- CHIARO, DELIA 2010: *Translation and Humour, Humour and Translation*. Delia Chiaro (toim.), *Translation, Humour and literature* s. 1–29. London: Continuum.
- COOPER, DAVID 1986: *Metaphor*. Oxford: Basil Blackwell.
- DELABASTITA, DIRK 1996: Introduction. *The Translator* 2:2. s. 127–139. Manchester: St Jerome Publishing.
- DELABASTITA, DIRK 1997: *Traductio, Essays on Punning and Translation*. UK: St. Jerome Publishing.
- DREWS, KRISTIINA 2022: *Kääntämisen merkitys on valtava meille kaikille, sanoo Kristiina Drews: "Ilman kääntämistä meidän maailmankuvamme olisi aika toisenlainen"*
Arla Kanerva sahtiittalmist <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008477698.html> (27.1.2022).
- ELLA-KIRJAT 2021: *Timo Parvela (s. 1964) on yksi Suomen luetuimmista kirjailijoista sekä kotimaassaan että ulkomailla*. http://ellakirjat.fi/?page_id=9 (11.8.2021).
- ELLA-KIRJAT 2022: *Pate-kirjat*. http://ellakirjat.fi/?page_id=197 (25.4.2022).
- GOTTLIEB, HENRIK 1997: *You Got the Picture? On the Polysemiotics of Subtitling Wordplay*. Dirk Delabastita (toim.), *Traductio, Essays on Punning and Translation* s. 207–232. UK: St. Jerome Publishing.

- HEIKKINEN, MAAMI 2022: *Henkilöhahmon rakentaminen eri ikätasoilla sekä palautekeskustelu*. <https://www.oph.fi/en/node/1391> (22.4.2022).
- IDSTRÖM, ANNA 2015: *Inarinsaamen idiomisanakirja*. Inari: Saamelaiskäräjät.
- INGO, RUNE 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen; johdatusta käännöstieteeseen*. Juva: WSOY.
- JÄÄSKELÄINEN, PASI 2022: *Proosa-analyysin peruskäsitteitä*. <https://peda.net/p/j%C3%A4%C3%A4p/plk> (29.4.2022).
- JÄNISNIEMI, LAURA 2010: *Kääntäjä kääntää kielen lisäksi myös kulttuuria*. <https://yle.fi/uutiset/3-5610840> (28.4.2021).
- KOPPA 2022: *Hermeneuttinen tutkimus*. Jyväskylän yliopisto. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/hermeneuttinen-tutkimus> (25.4.2022).
- KOVÁCS, OTILIA 2021: *sahhiittälläm* 20.8.2021.
- LAAKSO, MARIA 2014: *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin. Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/94838/978-951-44-9347-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Helsingin yliopisto: Suomen kielen laitos.
- LEPPIHALME, RITVA 1997: *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.
- LIELAHTI, MAIJA 2009: *Valtio palkitsi Tove Janssonin ja Mauri Kunnaksen venäläiskääntäjät*. <https://yle.fi/uutiset/3-5861367> (20.12.2021).
- LIELAHTI, MAIJA 2021: *Tekijänoikeus suojaa luovaa työtä*. <https://kirjallisuudenkaantajanselviytymisopas.com/tekijanoikeudet-suojaavat-luovaa-tyota/> (9.7.2021).
- OLTHUIS, MARJA-LIISA 2014: *KÄÄNTÄMISEN KÄYTÄNTÖÄ- SAAMEN KIELTEN NÄKÖKULMA*. Oulun yliopisto. Giellagas instituutti. Kääntämisen luentosarja tammikuussa 2014. Päivitetty 1.2.2021.
- OPPARIAPU 2022: *Haastattelut*. <https://oppiapu.wordpress.com/menetelmat/haastattelut/> (29.4.2022).

OXFORD REFERENCE 2022: *Pun*.

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100354669> (17.3.2022).

PALVIAINEN, SANTERI 2021: Yleisen kielitieteen ja fonetiikan peruskurssin luentosarja syksy 2021. Oulun yliopisto.

PARVELA, TIMO 2003: *Ella Lapissa*. Helsinki: Tammi.

PARVELA, TIMO 2004: *Ella ja Paterock*. Helsinki: Tammi.

PARVELA, TIMO 2020: mainâs Parvela Facebook -siijđost 1.5.2020.

PARVELA, TIMO 2021A: šleđgâpostâ sahhiittâllâm 23.3.2021 já 13.8.2021.

PARVELA, TIMO 2021B: *Palkinnot*. <https://timoparvela.fi/tuotanto/palkinnot/> (26.10.2021).

PARVELA, TIMO 2021C: *Ella ja kaverit vihdoin kolmannella*. Helsinki: Tammi.

PARVELA, TIMO 2021D: *Ella ja kaverit etäkoulussa*. Helsinki: Tammi.

PARVELA, TIMO 2022: *Minä itse*. <https://timoparvela.fi/esittely/> (9.3.2022).

REISS, KATHARINA – VERMEER, HANS J. 1984: *Mitä kääntäminen on?* Helsinki: Gaudeamus Ab.

SIDOROVA, ANNA 2022: sahhiittâllâm 10.2.2022.

SKOPETS, MERVI 2013: *Uđđâ Testament jurgâlem anarâškielân – Suomâkielâst anarâškielân – keevâtlâš pággu vâi máhđulâšvuotâ uccâ kielân*. Pro gradu - pargo. Oulu opâttâh, Giellâgâs.

STEINBY, LIISA 2013A: Kirjallisuusanalyysin tekemisestä. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Aino Mäkikalli & Liisa Stenby (toim.) s. 351–354. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

STEINBY, LIISA 2013B: Tarinan analyysi: henkilöt ja tapahtumat sekä tapahtumien jäsentyminen tarinaksi. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Aino Mäkikalli & Liisa Stenby (toim.) s. 63–95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

STEINBY, LIISA – LEHTIMÄKI, MARKKU 2013: Kertomisen analyysi. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Aino Mäkikalli & Liisa Stenby (toim.) s. 96–153. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SUOMISANAKIRJA 2022: *Ironia*. <https://www.suomisanakirja.fi/ironia> (11.3.2022).

TAIVALKOSKI-SHILOV, KRISTIINA 2020: Vanhojen ja uusien käännösklassikoiden saavutettavuus – Mitä lapset ja nuoret ymmärtävät lukemastaan? Maija

Hirvonen & Tuija Kinnunen (toim.), *Saavutettava viestintä* s. 127-142. Tallinna: Gaudeamus Oy.

TIETEEN TERMIPANKKI 2021: *Idiomi*. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:idiomi> (31.10.2021).

TIETEEN TERMIPANKKI 2022A: *Introspektio*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:introspektio> (21.4.2022).

TIETEEN TERMIPANKKI 2022B: *Kontrastiivinen kielentutkimus*.
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:kontrastiivinen_kielitiede (25.4.2022).

TIETEEN TERMIPANKKI 2022C: *Juoni*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:juoni> (24.4.2022).

TIETEEN TERMIPANKKI 2022D: *Paronymia*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:paronymia> (9.3.2022).

TIETEEN TERMIPANKKI 2022E: *Ekvivalenssi, vastaavuus*.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/K%C3%A4%C3%A4nn%C3%B6stiede:ekvivalenssi> (15.2.2022).

TITTULA, LIISA–KOLEHMAINEN, LEENA 2020: Käännöstiede ja sen menetelmät. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim), *Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia nro 1457 s. 942–983. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

TYNI, SIRPA– ÖSTERBERG, SEIJA 2007: *Istukaa pulpettehinne – Timo Parvelan Ella-sarja ja sen komiikka*. Pro gradu -pargo. Jyväskylän yliopisto.

VALIO 2022: Valio Hovi mainos 2001. YouTube video.
<https://www.youtube.com/watch?v=zYvDofrdx2I> (17.3.2022).

VEHMAS-LEHTO, INKERI 2002: *Kopiointia vai kommunikointia. Johdatus käännösteoriaan*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

VEISBERGS, ANDEJS 1997: The Contextual Use of Idioms, Wordplay, and Translation. Dirk Delabastita (toim.) *Traductio, Essays on Punning and Translation* s. 155–176. UK: St. Jerome Publishing.

WRITING EXPLAINED 2022: *What is a Pun in Literature? Definitions, Examples of Puns in Literature*. <https://writingexplained.org/grammar-dictionary/pun> (17.3.2022).